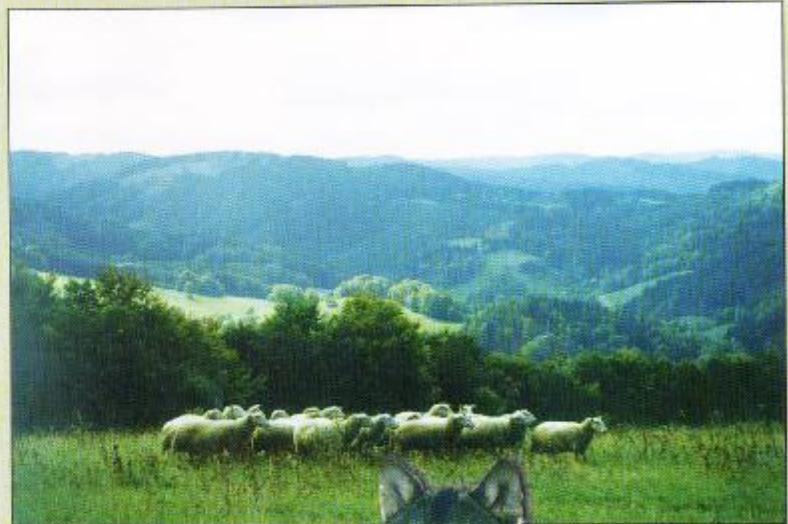

OCHRANA OVCÍ PŘED VELKÝMI ŠELMAMI

český svaz ochránců přírody

Na Slovensku jsou ovce obvykle střeženy psy

Ovce na pastvě s nedostatečným hrazením

Před několika desítkami let sotva kdo předpokládal, že se do Beskyd ještě vrátí všechny tři naše velké šelmy – rys, vlk a medvěd. Nepochybě na tom má zásluhu především poloha Beskyd, tedy to, že sousedí se Slovenskem, ale i skutečnost, že na Slovensku nikdy nežilo např. medvědu tolik jako dnes. I v budoucnu je pravděpodobné, že bude probíhat migrace velkých šelem ze Slovenska na západ.

Pokud budou tyto šelmy chráněny, je určitá perspektiva, že i v Beskydech mohou vzniknout malé populace vlků a medvědů, podobně jako je tomu u rysů ostrovů. Měli bychom se tedy naučit žít s těmito šelmami. Stát má dnes zájem na jejich přítomnosti v Beskydech, šelmy jsou dnes zákonem chráněny a stát proplácí i škody, které tyto šelmy působí na hospodářských zvířatech, včetně všech a podobně.

V této publikaci se zmiňujeme o jednotlivých velkých šelmách, jejich potravních náročích i o tom, jak je možno před nimi chránit hospodářská zvířata i v celstvu. Zmiňujeme se zde i o tzv. vsetínském medvědoi a jeho působení v roce 2000. Nedá se vyloučit, že i v budoucnu mohou do Beskyd zavítat jedinci, kteří mají menší respekt z člověka, a že bude tuto situaci treba rychle řešit.

Šelmy jsou určitým nebezpečím pro hospodářská zvířata a jakýmsi soupeřem pro myslivce. To neznamená, že bychom se měli chovat stejně hloupě jako naši předkové a šelmy znova vyhubit. Příroda ve své moudrosti vytvořila systém, ve kterém mají šelmy své nezastupitelné místo. Škody působené přemnoženou vysokou zvěří na lesních porostech jdou ročně do stamilionů. Na vině je zde, mimoto jiné, praktická neexistence predátorů v naší přírodě.

Naše společnost je dnes na takové úrovni, že se už nemusí chovat v duchu hesla „Člověk vítězí v boji s přírodou“, ale může s rozumem a rozvahou rozhodovat o svém jednání za respektování přírodních zákonů. Pak ale musí docházet k určitému usměrnění zájmu jednotlivých osob nebo skupin podle zájmu celospolečenského. To znamená, že chovatelé hospodářských zvířat si zajistí ochranu svých stád a stát jim uhradí případnou škodu přes tato opatření způsobenou, protože celospolečenským zájmem je, aby v naší přírodě medvěd, vlk a rys žili. Zejména však chceme oslovit všechny, kterých se tato problematika týká a snažit se hledat společně schůdnou cestu. Na jejím konci by v duchu jakési nutné pokory k přírodě měl zvítězit zdravý rozum a její nejcennější živé poklady by měly zůstat zachovány nejen nám, ale zejména budoucím generacím.

Evropská unie, do které nyní směřujeme, přistupuje k ochraně přírody ještě mnohem přísněji než my a rozšíření teritoria velkých šelem je významně podporováno.

Minulost a dnešek našich velkých šelem

Medvědi, vlci a rysi měli u nás i v Karpatech relativní klid až do 15. – 16. století, až po valašské kolonizaci začal člověk se svými stády ovcí obsazovat území těchto šelem a začalo jejich hubení. V polovině 18. století byla vydáním tereziánských lesních řádů zahájena přeměna původních přirozených lesů a pralesů na monokulturní porosty. Lovecký řád císaře Josefa II. povoloval hubení velkých šelem při každé příležitosti. Oslovení „šelma“ bylo považováno za nejtěžší nadávku. Medvěd byl vyhuben ve většině evropských krajin kolem roku 1850, v Čechách padl poslední medvěd v okolí Želnavy na Šumavě v r. 1856, z Moravy jsou známy poslední úlovy z let 1876, 1885 a 1887.

Na Slovensku byl medvěd huben takou měrou, že jen v letech 1926 – 1929 padlo 180 medvědů. V r. 1932 zde žilo už jen kolem dvaceti kusů. V témež roce byl lov medvěda zakázán výnosem č. 127, 203 – 14.

Také vlk byl huben tak, že v Čechách padl poslední kus v r. 1891. Na Moravě se podařilo zastřelit zatoulaného vlka ještě v r. 1965 u Starého Města pod Sněžníkem. Poslední rys je uváděn na Moravě jako úlovek v r. 1912 v okolí Travmáho v Beskydech. Po vyhlášení a uplatnění celoroční ochrany medvěda částečné ochrany vlka a rysa (1975) na Slovensku došlo k postupnému nárůstu jejich početních stavů a posléze i k obsazení centrální části Karpat, odkud se tyto šelmy šířily dále na západ.

Rys pronikl do Moravskoslezských Beskyd už začátkem padesátých let, medvěd začátkem sedmdesátých let jen v malém počtu a vlk začíná totiž území obsazovat od r. 1994.

O rysí populaci můžeme uvést, že je v Moravskoslezských Beskydech stabilizovaná, rozmnожuje se a mladí zde narození rysové jsou bud vytlačováni nebo sami migrují na západ ve směru Oderských vrchů. V současné době se odhaduje, že na území CHKO Beskydy žije kolem 15 – 20 teritoriálních rysů.

Tak jako se někteří z beskydských rysů vydali až do Jeseníků, kde vznikla velmi slabá populace, dnes opět ohrožená černými zástřely, v minulosti putovalo stejnou čí podobnou trasou i několik medvědů. Ti byli pozorováni jak v okolí Rychlebských hor, tak i přímo v Hrubém Jeseníku v oblasti Keprníku a Šeráku, kde i zimovali. Do Moravskoslezských Beskyd se medvědi zatoulávají mnohem častěji a dostávají se i do frekventovaných oblastí jako jsou např. Mosty u Jablunkova, kde byl v květnu 1996 při mo na silnici kamionem usmrcen mladý medvěd.

Je trochu paradoxem, že nejen ochranářská opatření, ale někdy i sám odstrel může neplánovaně ovlivnit počet šelem, a to směrem ke zvýšení jejich početních stavů.

Na konci 70. let dosáhl počet medvědů na Slovensku 300 kusů. Vzhledem k narušujícím škodám byla povolována výjmka z jeho ochrany a docházelo k odstrelu starých a velkých medvědích samců devizovými lovecky. Lov byl vykonáván v jarních měsících na újedi a ulovení byly většinou velej samci, kteří opouštějí zimní hraboh o 4 týdny dříve, než staré samice. V důsledku tohoto neodborného mysliveckého obhospodařování, které trvalo tři desítky let, došlo k rozvrácení sexuálního a věkového složení populace medvědů se všemi důsledky. (Janík 1987)

Převládli značný počet samic, který způsobil zmlazení populace i zvýšený odchov mláďat. Samice si usnadňovaly páci o mláďata stále častějšími návštěvami okolí chat a kempů, kde sbíraly odpadky. Mladí medvědi si museli hledat nová území směrem na západ, kde by uhájili svou existenci.

Vlci trvale obývali nejvýchodnější část Slovenska. Od počátku 80. let až do současnosti osidlili nejen východní, ale i střední část Slovenska a pronikají dále do západoslovenského území. Vlci mají velký domovský okrsek – často 150 – 220 tisíc hektarů. Jejich smečka je založena na přímém hierarchickém uspořádání, kdy dominantní postavení má vodící rodičovský pár. Tomu jsou podřízeni všichni členové smečky podle pohlaví a věku. Obvykle nemají příležitost se účastnit na páření. Jestliže je odstřelen jeden z vlků, který tvorí dominantní pár, dochází pak k rozpadu smečky, vytváření dalších párů ze slabších vlků a následné hledání nového území a obsazování nových krajů. Protože ve skutečnosti údajně v průběhu roku neexistuje vlčí smečka, do které by se nezasáhlo odstělem, dochází často k narušení sociálně-hierarchické struktury smečky se všemi, vlastně nezádoucími změnami. (Voskář 1990)

Reintrodukcí 18 divokých rysů na Šumavu v minulosti, byl položen základ k vytvoření velmi zdatné a neustále se rozvíjející populace. Ta dnes rozšířuje svůj areál i do kulturních, značně osídlených oblastí v Čechách, kde pak dochází k nárůstu škod jak na lovné zvěři, tak často na hospodářském zvěřevectvu. Tato situace vyžadovala naléhavé řešení. Víme dnes, že dochází k nelegálnímu odstrelu rysů a že se ukazuje jako nutnost stanovit způsob, jak daleko obhospodařovat rysa. Bylo navrhováno vytvoření 3 zón:

1. území přísné ochrany rysa bez jakýchkoliv regulačních zásahů – to jsou území biosférických rezervací, národní park Krkonoše, národní park Podyjí, národní park a CHKO Šumava, CHKO Třeboňsko, CHKO Beskydy, CHKO Bílé Karpaty, CHKO Jeseníky, CHKO Žďárské vrchy, CHKO Labská pískovce, CHKO Lužické hory, CHKO Jizerské hory a navrhovaná CHKO Novohradské hory.
2. území s možností mysliveckého obhospodařování rysa – zde byla stanovena pravidla řízené regulace. Je to plošně území největší, které zahrnuje podhůří a Krušné hory.
3. území, kde nebude regulováno obhospodařování rysa – zahrnuje území, kde lesnatost je nižší než 25 procent.

Navrhovatelé (Koubek, Červený, Anděra 1995) uvádějí, že smyslem těchto návrhů není rysa likvidovat, právě naopak. Uvádějí, že přítomnost rysa je v ekosystému střední Evropy koncem 20. století nutno regulovat tak, aby byla vytvořena stabilizovaná, i když regionálně diferencovaná populace a škody budou únosné.

Vraťme se nyní k vlkům, jejichž přítomnost v Beskydech vyvolávala v posledních letech takovou paniku. V zimě 1996 – 97 se na území CHKO Beskydy vyskytovala asi čtyřčlenná smečka, která se pohybovala na území od Jablunkova až po Vsetínsko. Tito vlci trávili hodně času na Slovensku v oblasti území CHKO Kysuce, kde způsobili hodně škod. Dá se jednoznačně říci, že vlci oproti předchozí zimě velmi zvětšili svůj areál. V letním období opět došlo k stržení většího počtu ovcí u malochovatelů, a to i v údolích turisticky velmi frekventovaných, jako je např. Morávka či Mohelnice. V květnu 2000 bylo zadáveno 7 ovcí přímo v okolí Komorní Lhotky. Bylo prukázáno, že v roce 2000 i letos se na rozhájení ovcí podíleli také toulaví psi. Vlci údajně strhli ovcě v terénu, který sousedil s lesem, i za denního světla. V zimním období jsem nacházel vlčí stopy i na místech, kde v průběhu dne byla velká koncentrace lyžařů (Visalaže, Bílý kříž, atd.) Vlci využívali běžeckých tratí a tak si usnadňovali pohyb v terénu – ušetřili námahu, kterou by museli podstoupit pohybem v hlubokém sněhu. Podle mého sledování se nepotvrdilo,

že by se beskydská vlčí smečka výrazněji rozrostla – nelze ovšem vyloučit, že několik vlků nebylo nelegálně zlikvidováno. Celé řadě chovatelů ovcí se nedostalo v té době žádného odškodnění – ti všichni se tím stali zapřísáhlými nepřáteli vlků.

Je nutno si uvědomit, že přirozený výskyt jak rysa, tak vlka či medvěda v Beskydech zcela závisí na ochraně těchto druhů na Slovensku. Vysoký počet zástřelů rysů na Slovensku a současný stále se snižující počet smrčí zvěře se již začíná projevovat určitým početním úpadkem až dosud zdatné rysi populace. Snižující se počet rysů v r. 2001 ovlivnil i tzv. zónaci, která byla pozaslávena a je pravděpodobné, že dojde k jejímu stažení.

Na Slovensku se uvažuje, že současný odhadovaný počet 350 – 450 vlků je neúnosný. V r. 1992 bylo uloveneno 152 vlků. Za tinosný počet vlčí populace považuje P. Hell (1990) stav 100 – 150 jedinců. Mělo by tedy dojít k razantnímu snížení počtu vlků na Slovensku. Dnes může být vlk na Slovensku legálně loven od počátku listopadu do poloviny ledna.

Problematikou ochrany vlka a dalších velkých šelem i ochranou ovcí se u nás zabývá v současné době řada odborníků. Z různých jednání vyplývá nutnost zachovat a chránit vlka i ostatní šelmy. Stát dnes hradí škody způsobené velkými šelmami. Na druhé straně je povinností chovatelů ovcí přiměřeně chránit své ovce. Ochrana velkých šelem si vyžaduje spolupráci i se sousedními státy, především se Slovenskou republikou.

Vlků, kterým se podaří ze Slovenska či Polska proniknout na Moravu, je v posledních letech stále méně. Realita je dnes taková, že na Slovensku je povolen odstrel vlků, byť i jen na určitou dobu. Nepochyběně to dříve či později ovlivní jejich početní stavu. Ubylo útoků vlků na ovce a je jich neporovnatelně méně, než tomu bylo v letech 1995 – 1996, kdy vše začali obsazovat Beskydy. Je nepochyběné, že řada vlků byla a je nelegálně zastrélena.

Otzážka toulavých psů a jejich odstrelů vyžaduje řešení. Dokud nedojde k přímé podpoře chovu ovcí v horách, který zanikl po r. 1989 v důsledku zemědělské politiky, je chov ovcí reprezentován stále se zmenšujícím počtem soukromých chovatelů, kteří svým ovcím nemohou poskytnout náležitou ochranu, nicméně na druhé straně mnozí stále nechtějí vzít přítomnost vlka v Beskydech v úvahu.

Janík (1997) uvádí, že na Slovensku nyní žije kolem 800 medvědů na území o rozloze 10 000 km², že po téměř tisíciletém soužití člověka s velkými šelmami je postavení člověka jako vrcholového predátora nejvyšším stupněm zakódované v dědičné plazmě šelem. Bázeň medvěda, vlka i rysa před člověkem, je geneticky podmíněna, neboť člověk je v minulosti nemilosrdně hubil všemi prostředky.

Člověk stále hlouběji proniká do teritoria velkých šelem. Hlavně chráněné území na vštěvují rok od roku stále se zvyšující počty lidí, které podle Janíka zamořují vzduch, půdu i půdní kryt všudypřítomným lidským pachem.

Tato snížená plachost – zejména medvědů – může v budoucnu přinést nečekané problémy. Velmi totíž podečnujeme vysokou inteligenci velkých šelem, které se díky jí dokáží velice pružně přizpůsobit novým podmíinkám.

Ludvík Kunc

Odhyt beskydského medvěda

Kolem 25. května 2000 bylo zjištěno, že hranice se Slovenskem překročil mladý hnědý medvěd. Byl málo plachý, neměl respekt před lidmi a začal působit škody na hospodářském zvýfertu. Sdělovací prostředky se předhánely v lisení medvědi krvlačnosti. Vznikl všeobecný strach místních lidí, chatařů i chalupářů, který se začal podobat hysterii. Čím méně informací novináři měli, tím více si pomáhali děsivými titulky.

Na druhé straně bylo dost lidí, dokonce i ochránářů, kteří považovali tohoto medvěda za šelmu, které nelze zazlívat, že zabíjí hospodářská zvířata, která jsou špatně střežena. Uváděl, že je nutno se naučit s tímto loupežlivým medvědem žít, neboť patří mezi kriticky ohrožené druhy. To samozřejmě dráždilo hospodáře, kterým medvěd dělal velké škody. Zvláště obyvatelé samot poukazovali na vlastní ohroženosť, neboť byli nuceni doslova bránit svůj dobytek proti medvědovi se sekýrou v ruce.

Velkým štěstím pro nás všechny, ale hlavně chovatele, kterým způsobil medvěd škody bylo, že krátce před tím 10. května 2000 začal platit nový zákon 115/2000 o náhradě škod způsobených chráněnými živočichy.

Naši původní snahou (to jsme ještě netušili jak „aktivní“ medvěd bude) bylo medvěda v Beskydech zachovat při zajištění úhrady jím způsobených škod. Jak ovšem škody a medvědova drzost rostly, bylo nám všem jasné, že medvěd musí být odchycen. Přirozené obavy z medvěda byly násobeny psychózou vyvolanou jeho drzostí těžkou živenou některými médií, která si i v případě, že medvěda jen někdo zahlédl na stovky metrů daleko neodputila napsat zcela zbytečně něco o krvlačné šelme a ocitovat až pohádková vyprávění lidí, kteří čerpali své vědomosti o medvědech v hororches na TV Nova.

Například Moravský den, což byl v té době nejrozšířenější krajský list, přinesl o tomto medvědovi celkem 42 (!) článků a reportáží. Naše média dosud nedorostla své zodpovědnosti, kterou vůči lidem mají a takřka všechna bez rozdílu podléhají alespoň občas bulvárním tendencím zveličování a zhoršování stavu. A někdy odmítají dát veřejnosti i informaci o skutečném stavu věci, ač se jedná o stav založený na přírodních či jiných zákonitostech či o situaci nezvratitelnou a nezpochybnitelnou. Stačilo by jen tu to skutečnost vysvětlit. Novinářům se ale zdá nejlepší a často se za toto pravidlo schovávají, že veřejnost si má sama udělat úsudek. Jde to ale těžko tam, kde novinář zveřejní jen zcela zkreslenou stanovisko lidí, kteří ke svým zaměřením došli z neznalosti či dokonce v afektu.

Po řadu dní jsme mohli sledovat, jak se tento beskydský medvěd chová, jaké škody páchá, kde se pohybuje. Využili jsme informací shromážděných pracovníků CHKO Beskydy, ČSOP Valašské Meziříčí a RŽP Okresního úřadu Vsetín. Neustálý nářost škod na dobytku i menších zvířatech byl popudem ke schůzkám, kterých se kromě pracovníků výše uvedených organizací zúčastnili také pracovníci Ústavu biologie obratlovců Akademie věd ing. J. Červený a dr. Petr Koubek, kteří jedním vlastním příslušně oprávnění MŽP k zásahům vůči kriticky ohroženým druhům živočichů. Ještě předtím byl pozván ke konzultaci i ing. Milan Janík ze Slovenska jako expert na medvědi problematiku.

Z jednání 19. 7. 2000 v Rožnově na CHKO Beskydy vzešel zápis, který byl odeslán na odbor ochrany přírody MŽP ČR. Zainteresovaní odborníci, kteří měli dostatek informací z terénu a provedli analýzu všech známých škod konstatovali, že chování tohoto medvěda je nezvyklé a netypické, neboť ztratil přirozenou plachost včetně respektu z lidí. Nezvykle často tento medvěd vyhledával lidská sídla, kde působil značné hmotné škody.

Jeho chování ve vztahu k člověku doposud naštěstí nemělo prvky agresivity. Vzhledem k tomu, že se jedná o velkou šelmu, nelze však její přítomnost podceňovat. Za této situace se ze všech možných alternativ jevil nevhodnější odchyt tohoto medvěda, vyšetření jeho zdravotního stavu a následné přemístění do karantény zooparku v Chomutové. Nejhodnějším způsobem odchytu bylo použití odchytové klece s návnadou. Jako doplňkový způsob bylo možno použít i imobilizace narkotizační puškou. Akci měla organizačně a technicky zajistit správa CHKO Beskydy, RNDr. Koubek, ing. Červený a Ludvík Kunec ve spolupráci s ČSOP ve Valašském Meziříčí.

Díky ochotě ZOO Ostrava byla zapůjčena velká transportní bedna na odchyt a druhá menší na transport. Obě bedny pak neprodleně upravili pracovníci ČSOP Valašské Meziříčí ve své dílně na Bystřici. Velká transportka měla pracovat jako past na principu nášlapného zařízení.

Protože se medvěd pohyboval na velmi rozlehlém území. O ploše několika set km² od Vsackého Cáhu až po Soláň, bylo velmi důležité vybrat dobré místo, kam odchytové zařízení umístit. Po mnoha diskusích bylo vybráno údolí Hrubé Brodské u Nového Hrozenkova, ležící ve velkém lesním komplexu. Medvěd totiž město několikrát navštívil, přičemž rozbíjel všechny výše uvedené pohyby pana Mináříka.

Odchytové bedny byly umístěny tak, že tvořily jakoby prodloužení třiceti včelích úlu na okraji lesa nad rozlehlou loukou. Výhodou bylo, že poblíž včelích úlu stál i starý dřevěný seník, ze kterého bylo možno celou krajinu pozorovat.

Celý tým byl vystaven nesmírnému tlaku ak již ze strany médií, či lidí, kteří utrpěli jakoukoliv škodu, ale hlavně, a to je v obdobných situacích pravidlem, od osob jež podlehly psychóze a měly možnost se zviditelnit právě lišením hrůz, které ze strany medvěda obyvatele Valašska čekají.

Po linii státní správy byl činěn tlak na Správu CHKO Beskydy v Rožnově. Veřejnost a další iniciativy si za cíl vzaly ČSOP Valašské Meziříčí. Tam volali, psali nebo přicházeli právě ti, kteří znali medvědy z hororů v televizi, a to byl značný problém, také příznivci zachování medvěda na svobodě. Někteří jedinci ale zejména občanské iniciativy, obvykle se sídlem v Praze, chtěly za každou cenu všechny prostředky dosáhnout ukončení odchytu. To se vystupňovalo po odvysílání reportáží o zhotovení lapacího zařízení členy ČSOP Val. Meziříčí. Vysvětlení funkce nášlapné klece, pád bezmála stokilové mříže a spuštění systému bezpečnostních západek vyvolávalo u některých lidí pocit, že půjde o drastické týrání medvěda. Přitom právě tento v podstatě jednoduchý, ale technicky precizně fungující systém musel stoprocentně zajistit, aby medvěd byl bez zranění chycen a hlavně se nemohl z klece dostat ven.

Velmi problematické bylo přesvědčit některá občanská sdružení a část veřejnosti, že odchyt vlastně zachráníme medvědovi život. Že jej ve volné přírodě za stavu, který způsobil, nelze ponechat a jeho odchyt právě přispěje tomu, aby zde přišle medvědi či další šelmy mohly žít, protože veřejnost se přesvědčí o akceschopnosti ochrany přírody konat v případě výjimečné situace.

Vědomi si potenciální nebezpečnosti celé akce, dbali jsme někdy až zbytečně byrokraticky na věcnou správnost všech úkonů. Takže zcela nejironičtější je, že medvěd mohl být chycen už v den instalace lapacího zařízení a nemuselo dojít k tak rozsáhlým škodám. Milan Orálek z ČSOP, který lapací klece instaloval, na pokyn Milana Škrotta z CHKO Beskydy již nastraženou klec s návnadou uzavřel, protože jsme ještě neměli k dispozici originál dokumentu, který nás oficiálně a jmenovitě opravňoval k zahájení odlohu med-

věda. Možná to byla až přehnaná opatrnost, ale v té době jsme nemohli tušit, co nás s tímto medvědem čeká. A situace nebyla taková, abychom my, kteří tak zdůrazňujeme, že zákony platí pro všechny, mohli by nepatrně, zákon porušit. Jisté je, že medvěd nalákaný čerstvou pachovou stopou hned první noc po nainstalování klece přišel a váben více než 150 kg masa a vnitřností doslova se hemžících larvami masařek uložených vevnitř, se opakovně do pasti dobýval, což jsme jen se smutkem mohli ze seníku vyslechnout.

Uběhlo několik dnů, kdy medvěd s velkou věrou rozbíjel králikárny a ničil úly v údolí Lušová. Pak se přesunul do dinotického údolí, kde opět patřil králičí řádil.

Po několika dnech se vrátil do Hrubé Brodské, ale odchytového zařízení si nevšiml. Slyšeli jsme ho jak rozbíjí všechny úly a po asi půlhodině, aniž bychom ho ve tmě zahlédli, odešel loupit jinam. Pro odchytový tým a zejména pracovníka Správy CHKO Beskydy Ing. Františka Šulgana se skupinou spolupracovníků – strážců SOP, kteří museli každý případ vyšetřit a sestavit protokol z důvodu odškodnění majitelů, nastaly krušné chvíle. Každý den vyslechnout oprávněné nároky i výhružky občanů, které medvěd navštívil. Situace se den zde dne stávala kritičtější.

Příští noc jsme dostali zprávu, že medvěd opět řádí v Dinotických, kde usmrtil ovci a rozbil několik králikáren a zvířata pozabíjel. Mítvoly králiků jsme odvezli a použili je jako návadové vlečky v terénu, podobně i kadáry ovce. Usoudili jsme, že musíme ale použít i živou návnadu. Toc byla koza, kterou jsme na noc zavřeli do transportky, v níž měl být medvěd odvezen. Domnivali jsme se, že kozu ucítí, zaznamená její pohyb a pach, což ho navadí. Nevyšlo to. Snad proto, že koza v noci nemečeela.

Všimli jsme si, že medvěd se velmi zajímá o proniknutí do chlévů, na přilehlých hnojíšťích jsme nacházeli jeho stopy. Proto jsme chytadlo obložili čerstvým hnojem. Zároveň jsme denně dělali v okolí naváděcí medové pěšinky. Pak jsme ale pochopili, že tím nic nového vlastně nenabízíme. V okolních údolích mohli mít téhož kolik chtel. Ukázalo se to jednoho večera, kdy medvěd ještě za denního světla prošel středem louky nedaleko od nás a naše přítomnost mu vůbec nevadila. Zkontroloval obě transportní bedny tak, že se postavil na zadní, vše důkladně očíchal, nahledl i dovnitř, ale do hedny nevkočil. Nenalákala ho ani živa koza za mrížemi, ani živý králičí v improvizované králikárně, ani mrtvá zvířata v bedně s nášlapovým zařízením, ba nenalákal ho ani međ uvnitř. Medvěd jen opět shodil další úl, načež se válením v trávě bránil proti útočícím včelám a potom zmizel. Neposkytl jsme mu totiž zřejmě to hlavní – požitek ze zabíjení.

Díky mobilnímu telefonu jsme dostali informaci, že medvěd asi za necelé dvě hodiny už rozbíjí králikárny a zabíjí zvířata v obci Brodská. Bylo jasné, že přesycenému medvědu jde pouze o požitek ze zabíjení. Čekat u odchytového zařízení se ukazovalo ve své státičnosti neúčinné, úspěch neměl ani dr. Koubek, který týž den, kdy medvěd navštívil chytadlo, čekal celou noc u stržené ovce s narkotizační puškou v Lušové. Medvěda se nepodařilo překvapit ani za situace, kdy byl takřka přistižen terénním autem – zmizel ve tmě a šel útočit jinam.

Neúspěch celé akce nás vedl k tomu, že jsme z odchytového zařízení odstranili veškeré kadáry i živá zvířata a plánovali využití více speciálních žezer, která se nedovírají a odchycenému zvířeti znemožní útěk. Rovněž jsme zvažovali použití smečky cvičených psů, která by medvěda zastavila. Ukázalo se ale, že tento medvěd se psů nebojí, naopak hlídací psy zastrašuje. V jednom případě dokonce medvěd zahnal vlčáka do boudy a sežral mu jeho granule v misce. Těsně předtím strhl více krátky, o které sám však neměl zájem.

Dlouho jsme přetírali změnu taktiky, v odchyťovém zařízení jsme ale dál měli jako návodu med s cukrem. Věděli jsme, že medvěd pospává v hustých smrčinách.

Pak konečně přísel 4. srpen. Ve večerních hodinách medvěd přešel louku pod včeliny a znova zmizel v lese. Směřoval opět do Brodské, byl viděn jedním chatařem, který údajně dal zprávu usedlíkům, kteří si rychle pozavídali hospodářská zvířata do stavení. Medvěd, který neuspěl v touze usmrkovat, se vrátil s nepořízenou k našemu chytadlu. Měl tu blíž než přes horský hřeben do vedlejšího údolí. Ještě za šera prošel těsně kolem seníku, kde v tu dobu měla službu tříčlenná hliadka vedená Jitkou Dvorskou. Již za tmy pak zaznamenali zvuk padajícího šíbra a následné mručení medvěda v zaklaplé bedně.

Když druhého dne dopoledne byl medvěd napájen z kheliku a posléze přeháněn do pacifikované transportní bedny, nechoval se nijak zuřivě, jak by se normálně choval divoký medvěd. Bez problémů prohlížel i jeho přeprava nákladním autem v menší transportní bedně. Medvěd se cestou choval klidně, pil vodu z hrudla konve a dokonce odmítal hamburgery, ač maková buchta mu chutnala. Milan Orálek z ČSOP V. M., který medvěda při transportu doprovázel, jej 6. srpna nad rámem předal do karanténní klece v ZOO Chomutov.

Vše jen potvrzovalo, že medvěd byl pravděpodobně po určitou dobu chován v zajetí a byl krmen masem a granulemi. V terénu jsme přitom zjistili, že na určitém místě byla medvědem stržena kůra ze stromu s viditelnými stopami po zubech a drápech, což bylo bezpochyby optické označení medvědního teritoria i kořisti.

Podle vzhledu jsme usoudili, že medvěd je 3 – 4 roky starý, je ve vynikající kondici, zatím bez výrazného tukového hrbu, ale s velmi mohutně stavěnými prackami a jako nože ostrými drápy. Nebylo divu, že tento medvěd hravě boural ploty. Jeho jasná orientace na zabíjení domácích zvířat potvrzovala, že tento medvěd nemohl mít místo ve volné přírodě a že odchyl byl jediným možným řešením. Kdyby se jednalo o divokého medvěda, byl by jeho odchyt mnohem snazší. Ten by se totiž dal dost rychle přilákat na týden stejným způsobem, jak se to provádí na Slovensku.

V období, kdy jsme tohoto medvěda denně sledovali, jsme dostali informaci, že v okolí Soláně je další medvěd značně menší velikosti. Mluvili jsme s lidmi, kteří ho viděli, ale jeho stopy jsme nenašli. Dalšího medvěda na Karlovicku slyšel mručet ing. František Šúgan. Nemohl to být naš medvěd, protože toho jsme v jeho době měli pod kontrolou.

Když jsme už po odchytu medvěda hledali nejpravděpodobnější příčinu jeho podivného chování, shodli jsme se, že vyloučíme-li útěk medvěda z některé ZOO, je nejpravděpodobnější tato varianta:

Při lovu na medvěda na Slovensku byla zastřelená medvědice, jejíž mláď si někdo vzal domů. Medvěd žil mezi lidmi, mohl být třeba krmen i granulemi, které mu tak později chutnaly a po čase byl puštěn zpět do lesa. Je to postup nepřípustný téma u každého většího zvířete narozeného ve volné přírodě, ale zde se skutečně jednalo o zahrávání si s bezpečností lidí. Když se medvěd potom dostal do medvědf „puberty“, vše se mu v hlavně pomíchal a choval se jak známo. že se při tom nikomu nic nestalo, je veliké štěstí pro nás všechny, zejména pak zastánce přítomnosti šelem v naší volné přírodě.

26. srpna, tedy už řadu dní po odchytu, jsme našli stopy dalšího medvěda na okraji pralesa Razula v Javornících. Tento medvěd měl velikost přední tlapy cca 12 cm a šlo tedy o zhruba stejně velkého medvěda. Místní lidé byli jeho přítomnosti překvapeni, neboť tento medvěd o sobě nedával vědět a nepůsobil žádné škody na hospodářských

zvířatech. Nicméně jsme dali informaci, že majitelé ovcí musí svá zvířata na noc zavírat, aby tomuto medvědovi neposkytovali příliš snadnou obživu.

Závěrem bychom rádi zdůraznili velkou nebezpečnost zvířat chovaných člověkem, pokud utečou ze zajetí. Ta nemají z člověka respekt a hledají obživu v tom, co je pro ně nejsnáze dostupné, tedy zabíjení domácích zvířat. Medvěd hnědý, kterého místní přezdívají „Miša z Brodské“ na druhé straně doplňoval svou potravu i sběrem lesních plodin, rozcházel papezy a sbíral brouky a do určité míry se tedy choval jako divoký medvěd. Jeho podnikavost mu umožnila i dostat se ze zajetí z karantény v chomutovském zooparku. Dokázal nějak probourat strop klece. Byl nakonec už na svobodě zastřelen. Vypreparovaný se vrátil na Vsetínsko a je zde vystavován jako exponát ve Vlastivědné muzeu v zámku Kinských ve Valašském Meziříčí.

Ludvík Kunc
Milan Orálek
Miroslav Dvorský

Škody způsobené medvědy na Vsetínsku v letech 1973 – 1999 a v roce 2000

Medvěd hnědý, který se od 25. května do 4. srpna 2000 vyskytoval na Vsetínsku, způsobil značné škody. O náhradu požádalo 34 poškozených, žádosti byly vyřízeny do 15. 11. 2000 v celkové výši 192 620,- Kč.

O tom, že se tento medvěd choval mimořádně, lze dovodit z porovnání statistiky škod způsobených medvědy na hospodářském zvířectvu a včelstvech v okrese Vsetín v letech 1973 – 2000.

Období	1973 – 1999	2000
celkem cca 35 medvědů		jeden medvěd
výskyt obvykle několik		71 dní pobytu
měsíců v roce (25. 5. – 4. 8.)		

Počty kusů :

OVCE	29	27 (9 míst)
Včeliny	11	7 (7 míst)
Králici	0	239 (16 míst)
Slepice	0	28 (6 míst)
Kufata	0	3 (1 místo)
Krúty	0	3 (1 místo)
Telata	0	1 (1 místo)

Po odchycení škodícího medvěda dne 4. srpna 2000 se na Vsetínsku prokazatelně vyskytoval nejméně jeden další stejně velký medvěd (poprvé byl zjištěn 18. srpna 2000 ve Velkých Karlovicích v okolí pralesa Razula), ten však nezpůsobil žádnou škodu – přitom byl zjištěn jen několik stovek metrů od ovcí, které se páslly v ohradě u obydlené samoty.

Z předložených údajů je zřejmé, že medvěd odchycený 4. 8. 2000 se choval zcela mimořádně. Byl to dosud jediný medvěd, který likvidoval i drobné zvířectvo, zejména je nápadná tichylka v zaměření na králičky. Medvěd chodil do bezprostřední blízkosti obývaných stavení, na dvorky domů a do chlévů, nepřirozená byla i jeho krotkost ve volné přírodě ve vztahu k lidem.

Jan Pavelka

Medvěd ve Valašském Meziříčí

12. května 2000 večer ohlásil včelař Antonín Drda ČSOP Valašské Meziříčí napadení svých úlů u včeliny v místní části Křhová medvědem. Informovali jsme RŽP Okresního úřadu Vsetín a společně provedli obhlídku.

Včelín je pevná budova a v jejím okolí stojí na podstavcích další pevné úly. Celkem zde bylo 26 včelstev. Včelín byl kdysi vybudován na pasece u lesa. V pozdějších letech se zalesněním a růstem náletu ocitl prakticky v lesním porostu a přestože je dále provozován, což není tak docela v souladu s lesním zákonem. Lokalita se nachází cca 300 m západně od silnice I. třídy Valašské Meziříčí – Nový Jičín na okraji Veřovických vrchů. Na porost kolem včeliny navazuje velmi hustá a takfka neproniknutelná mladá smrčina, za níž na severu je důkladně oplocený vojenský objekt. Prostor je díky tomu velmi klidný a jak stvořený pro ukryt medvěda.

Ač bylo velmi suché počasí, dalo se z podupané a poválené trávy a nejasných otisků i stavu úlů vyčítat, že to byl skutečný medvěd, který zde přišel na med.

Pan Drda nám volal 12. 5. večer, na místo jsme přišli 13. 5. ráno. Dvanáctého května byly rozvaleny a vylamány dva úly, třináctého už úly tři. Ještě 10. 5. odpoledne byly úly netknuté. Po zkusebnostech s „Mišou z Brodské“, který vybíral úly po jednom, se dá předpokládat, že medvěd na tomto místě přišel po tři noci a vždy vybral po jednom úlu. Úly stály po několika kusech na kovových podstavcích. S jedním z podstavců bylo cca o půl metru polnuto. To dokázaly při jeho váze dvě osoby jen s velkým vypětím. Medvěd vždy úl, který je tvořen třemi díly, každý s deseti pláštěmi, vyvrátil a pak jednotlivé díly roznesl po okolí. Tam z nich vybíral rámečky a vyjídal z nich vosk s medem i larvami. Díly úlů jsou zevnitř oplechovaný hliníkovým plechem. Ten na několika místech nesl stopy drápů a Zubů. Šířka oblouku Zubů byla 65 mm.

Některé díly úlů ležely desítky metrů od včeliny. Vyjedene rámečky pak po skupinách na místech, kde se dalo dokonce poznat, že zde medvěd všechno hodoval. Přes všechny tyto stopy jsme nenašli žádné medvědi chlupy a ve tvrdé půdě se nedaly udělat kvalitní odlitky stop. Otisky zde ale byly, jen málo vytlačené. Vyklapaná tráva napovídala, že medvěd vždy přicházel a asi i odcházel stejným směrem – k hustému mlází u vojenského prostoru.

Včely pochopitelně na medvěda útočí, ale ten si z jejich útoků mnoho nedělá, navíc bodnutí bez problémů snáší. Pláště bez medu nechával nepovšimnutý, ty s medem pečlivě vyjedl většině případných larev.

Hofukujícího včelaře jsme ubezpečili, že mu stát škodu nahradí v souladu se zákonem a vše zdokumentovali. Podle údajů, které měl od předchozího majitele včeliny, zde medvěd již asi před dvaceti lety jednou přišel.

Podle otisků, váhy podstavce s úly (asi 300 kg) a poválených míst jsme odhadli velikost medvěda na 130 – 150 kg.

K samotnému ekonomickému vyčíslení škody jsme panu Drdovi doporučili přizvat soudního znalecku z oboru včelařství, protože vyčíslení škody by pro nás samotné bylo poněkud problematické.

Postupně jsme prohledali i okolí ve větší vzdálenosti a našli jsme několik míst, kde medvěd hledal a vybíral larvy a brouky. Protože jsme předpokládali, že medvěd opět „do své cukrárnky“ zajde, rozhodli jsme se zde hlídkovat.

Byla velmi teplá a prakticky bezvětrná noc. Silný pach medu a dalších včelích produktů, jako je třeba propolis, pferazil pach nás a medvěd se znovu ukázal. Tři „strážci“ pospávali na vzdálenější hromadě klád, já jsem ležel ve spacím pytle na plošince ve vstupu včelína. Když medvěd přišel na čtyři metry odtamtud, rozprchli jsme se všechni. Bez hrani na hrdiny je třeba říci, že jej varoval zvuk z hromady klád a bleskurychle a velmi rychle zmizel.

Hlídal jsem na tomto místě ještě pět následujících nocí, ale to se už medvěd neukázal, protože vzhledem k tomu, že nám šlo o to medvěda odhnat, měli jsme auto postaveno přímo u včelína a spali v něm.

Pan Češek z Vojenských lesů Nový Jičín nás upozornil na sice již nejasnou, ale zjevně medvědí stopu, kterou nalezl poblíž oplocení vojenského objektu. Směřovala k obci Hodslavice, na sever.

O celé záležitosti jsme informovali rovněž CHKO Beskydy, ač záležitost proběhla mimo její území. Pracovníci CHKO včelína rovněž prohlédli.

Včelař přislibl hned po ohlídce realizovat u včelína odpalovací zařízení – fotobuňkou ovládanou světlem, která blikají při jakémkoliv pohybu v okolí. Zařízení začalo budovat, ale pro problémy s nízkonapěťovými čidly (ve včelínu není el. přípojka) jej nedokončil. To se mu vymstilo o měsíc později.

24. června dopoledne opět našel zničené dva úly. Okolnosti byly takřka stejně, jen se nám podařilo odlit v měkké půdě i medvědí stopy o šířce 12 cm. Tentokrát jsme iniciativu se zabezpečením převzali my a prostor u včelína jsme obehnali elektrickým ohradníkem pro dobytek. (Starší výrobek NDR, akumulátorový)

V noci medvěd přišel a protože našel nabity ohradník, obešel jej a na místě, kde stály nejbližší ohradníku do něj narazil. Tím vyvrátil plastový sloupek a vodíčku spadly na zem. Medvěd tentokrát jeden už rozbral, roznosil po okolí a vyjel. Konstrukce ohradníku a jeho napětí jsou určeny hospodářským zvířatům pohybujícím se na čtyřech nohách obvykle za vědomí, že od drátu jim hrozí rána. Medvěd, který je na rozdíl od krv chráněn huňatým kožichem, drát nechterně i se sloupkem srazil na zem. Chuf na med byla silnější, než krátký elektrický výboj.

Požádali jsme předního slovenského odborníka na medvědy ing. Milana Janáka CSc., o pomoc a zapuštění speciálního elektrického ohradníku konstruovaného s napětím na hranici povolené normou právě na ochranu stád a včelínu před medvědy. Ohradník vyrábí Slovenský Výskumný ústav lúk a pasienkov v Banské Bystrici a celá sada (zdroj, akumulátor, izolátory, vodiče a sloupky) stojí kolem 10 000,-Kč.

25. 6. přišel ze Slovenska Milan Janák a společně s ním jsme ihned instalovali tento další, výkonnější ohradník, takže včelín byl teď chráněn dvakrát.

Podle nejnovějších stop nám slovenský kolega potvrdil velikost a váhu medvěda, kterou jsme odhadli, stejně jako další český odborník Ludvík Kunc z ostravské ZOO, který místo také ohledal.

V následujících dnech jsme okolí denně kontrolovali. Našli jsme neklamné znaky toho, že medvěd přišel opět, ale silně rány, které obdržel, jej už od návštěv jeho „cukrárný“ odradily. Vodiče bylo nutno několikrát znova napínat, neboť jejich prové a stopy v okolí napovídaly tomu, že medvěd do elektrického ohradníku několikrát narazil, ale ihned vycouval. Medvěd zjevně znechucený tímto opatřením po několika dnech odešel směrem na východ. Zde v katastru obce Zubří (cca 10 km) vybral včelín Výzkumného ústavu

včelařského. I tady instalovali elektrický ohradník. Škodu zdokumentovala vzhledem k územní příslušnosti již Správa CHKO Beskydy.

Tento medvěd byl spatřen kromě našeho nočního setkání jen jedenkrát myslivci poblíž Zašové a jakmile je zaregistroval, ihned mimořádnou rychlosť, která myslivce až udivila, zmizel.

Je třeba dodat, že ze strany ČSOP Valašské Meziříčí a RŽP OkÚ Vsetín zde nezůstalo jen u dokumentování škod a zabraňování dalším. Snažili jsme se prostřednictvím médií hned zpočátku utlumit možnost případné psychózy, kterou známe z loňského roku u výskytu MŠší z Brodské. Novináře ze všech médií jsme vzali na místo a dali jim k dispozici materiály Ludvíka Kunce i Milana Janáka o medvědech a jejich chování. Neustále jsme zdůrazňovali, že tento medvěd, ač se zde zjevně zdržuje delší dobu, domácí zvířata nenapadá. Objeli jsme ve velkém okruhu celý region a varovali všechny chovatele a ty, kteří měli zvířata volně vypuštěna, takřka donutili zvířata zavřít. Uspořádali jsme besedu ve škole v Krhově a vysvětlili dětem celou problematiku. Jak se později ukázalo, byl to ze všech včetně počín nejzávažnější. Jak jsme se později přesvědčili, rodiče, kteří se o záležitosti duvěděli od dětí, které jim vysvětlily naprostou suverénnost, jak se při případném setkání s medvědem chovat, kde se vyskytuje a co jí. že se lidí bojí a hned utíká, pak nepropadal obvyklé hysterii a strachu. Ten je obvykle zdůvodňován právě strachem o děti. Zde, vzhledem k promyšlenému způsobu podání, kdy děti vlastně vymluovaly případný strach dospělým, byl ohlas všechnosti pro ochranu přírody i medvěda samotného mimořádně příznivý.

Elektrické ohradníky kolem včelína byly odstraněny až po ukončení včelařské sezóny. Dobíjení akumulátorů se realizovalo výměnným způsobem a zajišťoval si je včelař sám. Jeho dvojí žádost o náhradu škody byla okresním úřadem postoupena ministerstvu a lze konstatovat po zkušenostech s předchozími náhradami škod, že byly všechny vyplaceny.

Milan Orálek

Problematika ochrany hospodářských zvířat před útokem šelem

Na Slovensku je tradiční chov ovcí orientován do rozlehlých horských oblastí, horské hole se táhnou často mnoho kilometrů a jsou nad hranicí lesa.

Stáda tam chovaných ovcí jsou početná, čítají několik set kusů a o stádo pečují pastýř s pomocníky. Vydatně jim přitom pomáhají psi. Na noc jsou ovce zavírány do košiarů, které střeží psi různé velikosti. V posledních letech došlo i na Slovensku k vymízení speciálních strážných psů, o čemž se zmiňuje dr. S. Findo v publikaci „Obnovenie tradície využívania pastierskych strážnych psov“, která vyšla v r. 1997 v nakladatelství Abies, což je vydavatelstvo Lesoochránského zoskupenia Vlk. Autor zde uvádí, že na Slovensku stejně jako v Evropě došlo k velkému úpadku chovu psů určených na ochranu domácích zvířat. Slovenstí pastýři už před druhou světovou válkou uvažovali mladé psy na řetěz, aby v nich vypěstovali agresivitu vůči lidem – zlodějům ovcí. I nyní je uvažují ze strachu, neboť věří, že agresivita je jejich vlastnost. Dlouhodobý výzkum ukázal, že uvažování psů do blízkosti stáda, či košiarů, snižuje jejich obranyschopnost. Psi si nemohou zvyknout na ovce, nemohou je chránit proti šelmám a vyvijí se u nich jen tzv. řetězový efekt – nadměrná agresivita vůči lidem.

V Evropě se už odpradávna používali psi na ochranu stád proti medvědům, vlkům, rysům a zlodějům. Strážní psi ve dne i v noci věrně doprovázeli stáda ovcí, koz, koní i dobytka. Psi chránili domácí zvířata proti šelmám výhrůžnými projevy. Většina šelem, která byla vyrůšena při útoku, se často vzdávala dalšího úsilí o získání kořisti. Jen výjimečně docházelo ke skutečnému boji psů a šelem. Šelmy se při střetnutí se psy instinktivně vyhýbají riziku poranění a neusilují o ulovení kořisti za každou cenu. Dnes už je většina plemen chována pro potěšení, nebo je na pokraji vyhynutí.

Až do dnešních dnů existuje mnoho plemen pastýřských psů – anatolský ovčák, pyrenejský pes, komondor, kuvás, šarplaninský ovčák, atd... Nás však nejvíce zajímá slovenský čuvač, který pochází už ze středověku a měl vynikající vlastnosti k ochraně ovčích stád. Než se z něho stane kvalitní pastýřský pes, musí ovšem projít složitým výcvikem, který má za úkol vytvořit sociální vazbu mezi ovci a psem.

Dr. S. Findo ve své publikaci velmi podrobně popisuje celý proces výcviku, problémy výchovy pastýřského psa i charakteristiku vybraných plemen. O tom, že se pastýři stád neobejdou bez pomocí kvalitních psů, už není třeba diskutovat. Problém je ale jinde. Za současného stavu, kdy chovatelé v Beskydech chovají malé počty ovcí a jsou tyto ovce chovány většinou na samotách, nelze v plné míře aplikovat zkušenosti, které mají pastýři pasoucí velká stáda nad pásmem lesů. Mnohdy jsou zde ovce chovány na pastvinách, které přísléhají k horským obcím. Ale i v tomto případě tyto pastviny svými rozměry nesnesou srovnání se Slovenskem. V minulých letech se popásalo pět až deset kusů ovcí často bez dozoru a na noc zvýfata zůstávala na pastvinách.

Samotné Beskydy, Vsetínské vrchy a Javorníky se rozkládají na území o rozloze asi 116 000 ha. Pomineme-li větší plochy pastvin na Gráni, lučinaté svahy Vsetínských vrchů a Javorníků, jsou pro Beskydy charakteristické rozsáhlé lesní komplexy, které zabírají 70 procent území. Šelmy zde mají velmi dobrý úkryt a dovedou často hodiny čekat, ukryty v hustém podrostu, aby ve vhodném okamžiku zaútočily na ovce pasoucí se v některém lesním cípu. Za ochranu ovcí nelze považovat nízké ploty z kultury, ba ani 150 cm vysoké ploty z pletiva. Ty mohou sloužit jen jako zábrana k rozprchnutí ovcí. Víme, že

rys je schopen i z místa vyskočit do výše 2 m, dokáže se protáhnout i poměrně malým otvorem. Vlk dokáže přeskocit plot 150 cm vysoký a medvěd si často už vůbec nedlá problémy, jak plot překonat – prostě ho zbourá.

Nejspolehlivější ochranou ovcí se zdá být jejich každodenní kontrola v průběhu dne a jejich každodenní zavírání do chléva či jiné prostory na noc. V odlehlych oblastech, kde se šelmy cítí bezpečně, mohou na ovce zaútočit i v průběhu dne. Obvykle ovšem útočí v noci. Silný, odvážný, ale především hlučný pes může odvrátit rysa, vlka, ba i medvěda od úmyslného napadení ovcí. Na Slovensku jsem vícekrát navštívil pastviny, kde bylo několik set ovcí souseděno v košiaru a ten byl hledán dvěma čuvači uvázanými u ohradny, k dale k pěti malými vořísky hěhajícími volně. Bača a jeho pomocníci mohli na noc odejít do údolí a neměli obavu o stádo, ač v okolí byli vlci i medvědi. V jiných situacích se ovšem stalo, že zvláště medvěd se výjimečně odvážil útoku na ovce, i když ovce byly pod kontrolou psů a lidí. Zde se ukázalo, že bylo nutno použít na ostrahu stáda elektrické ohraďníky a různé plášťové zařízení.

Takové prostředky si ale sotva může dovolit chovatel malého stáda ovcí, který většinou nemá finance ani na vybudování vysoké pevné ohradny, ani na zakoupení dobré vycvičených pastýřských psů – čuvačů. Psi získávají odvahu v blízkosti svého pána, anebo pokud je jich větší společenství. Lze sotva očekávat, že ovce může uchránit proti vlkům pes jedinec, např. německý ovčák, kterého si chovatel pořídí.

Cvičené pastýřské psy, kteří mají za úkol jednak strážit početná stáda ovcí, jednak udržovat stádo pohromadě, si může dovolit jen velkochovatel.

Na jiném místě se zmíňujeme o elektrických ohraďnicích a plašidlech. Uvádí se, že trvá nejméně 14 dnů, než si vlk zvykne na plašidlo. Velmi účinná jsou i zvuková plašidla, která v kombinaci s elektrickými ohraďníky dokážou šelmy na delší dobu udržet v náležitém odstupu. O zkušenostech s elektrickým ohraďníkem při ochraně včelích dlů v okolí Krhové se zmíňujeme jinde.

Pokud je v ohraďce větší počet ovcí a téměř se z ní nepodaří utéct, může se stát, že vlci nejen usmrť, ale i potáhnou mnoho zvířat. Ta se na malém prostoru mohou udusit či ušpat. Snahou vlků je stádo rozehnat a jednotlivá zvířata pak usmrýt.

Pokud dojde k usmrcení ovce či jiného zvířete, pak je velmi důležité, aby majitel svou újmu co nejdříve ohlásil, aby mohl být odborněm určeno, který predátor se na usmrčení podílel. I když kádávru ovce, kterou usmrtil vlk, se může zatoulat pes a není pak jednoduché určit, kdo vlastně ovci zabil, zdali vlk či pes.

Nejmenší škody na hospodářských zvířatech až dosud provádí rys. V posledních letech usmrtili rysi na Vsetínsku jen poměrně velmi malý počet ovcí. Svou kořist rys usmrčuje pevným zakousnutím do hrudky, takže ji vlastně udusí. Obvykle se po těle oběti nenačázejí další stopy po zubech, ale bývají patrné hluboké škrábance od drápů, krevní podlitiny nebo vývají. Rys nemá v oblibě vnitřnosti, ale konzumuje převážně svalovinu, hlavně ze stehen. Maso je pak jakoby ukrojené ostrým nožem, okraje nejsou roztrhané.

Na rozdíl od rysa vlk svou kořist usmrčuje záhrzy do boků, stehen a krku. Při záhrzu vlk trhá hlavou, proto jsou okraje ran neostře. Podkožní krvácení oběti je velmi značné. Vlci s oblibou požírají vnitřnosti, tedy otevřejí hříšní dutinu a až poté požírají svalovinu. Mají velkou sílu v čelistech, dokáží rozdrtit i silné kosti.

Pokud je ovce usmrčena psem, bývá typické velké množství záhryzů po celém těle oběti a velké množství podlitin. Pes obvykle není schopen usmrtit svou kořist zdaleka tak rychle jako vlk. Ta umrá napоловin potrhána. Rovněž pes konzumuje jen malé množ-

ství masa oprátně vlkovi. Ale jako ve všem, i tady jsou výjimky. V ostravské ZOO hřebem jediné noční usmrtil čistým záhryzem do krku několik desítek ovcí německý ovčák. Žadnou ovci nenačal.

Medvěd zabijí svnu kofist údery tlap, někdy i záhryzem do lebky. Ovce mohou mít zlomený vaz i páteř a řadu těžkých poranění. Medvědi otevříají břišní dutinu a s oblibou žerou vnitřnosti. Po těle kořisti jsou velké krevní podlitiny a někdy i stopy po drápech na povrchu těla. Nicméně rozpoznat která šelma ovce usmrtila není jednoduchá záležitost a vyžaduje velmi pracné ověřování zkušeného odborníka.

Skutečnost, že šelmy zabijejí hospodářská zvířata, můžeme ovlivnit už jen tím, že jim nebudeme poskytovat tak snadnou příležitost jako dosud. Nedávno jsem čelil v tisku, že v Trojanových napadli vlci stádo ovcí, ač ty byly za ohradou s ostaňatým drátem přes metr vysokou. Taková ohraďa je ovšem nedostatečná. Podstatné je, aby majitel ovcí mohl prokázat, že měl stádo pod trvalou kontrolou. Je až nepochopitelné, že v řadě případů, kdy vlci napadli a usmrtili ovce, na určitém místě, neučinil majitel stáda žádné opatření. Velké šelmy se rády vracejí na místa, kde zaznamenaly lovecký úspěch. Dodneska majitelé ovcí argumentují, že řadu let nechávali ovce venku a nemuseli žádné vysoké ohraď budovat.

Pokud budou velké šelmy zákonem chráněné a stát, který má zájem na ochraně zvláště chráněných druhů zvířat bude proplácet náhradu škod, pak je potřeba dělat taková opatření, aby chovatel svůj majetek účinně chránil. Navrhované řešení – šelmy vystřílet – je nesmyslnitelné, poněvadž vlk a medvěd dnes patří mezi celosvětově ohrožené zvířecí druhy a společně s rysem jsou na našem území celoročně chráněni. Vlci se dnes vracejí do Alp, Německa, Španělska, Švýcarska i do Francie. Dva tisíce chovatelů ovcí demonstrovalo v Lyonu. Stát jim zaručil náhradu škod. Velké šelmy přicházejí do Beskyd už řadu let. Zvýšený počet medvědů byl zaznamenán už v roce 1973 – 1983, v roce 1977 v Beskydech medvěd i přezimoval.

Významným krokem v ochraně velkých šelem se u nás stal nový zákon č. 115/2000 Sb. ze dne 5. 4. 2000 o poskytování náhrad škod způsobených vybranými zvláště chráněnými živočichy, upravený zákonem 476/2001 ze dne 29. 11. 2001.

Pracovníci CHKO Beskydy zpracovali 14. 6. 2001 informaci pro chovatele hospodářských zvířat a její obsah zde přetiskujeme.

Ludvík Kunc

Informace pro chovatele hospodářských zvířat

Zákon č. 115/2000 Sb. o poskytování náhrad škod způsobených vybranými zvláště chráněnými druhy živočichů (bобр, los, kormorán, vydra, rys, vlk, medvěd) vyšel ve sbírce zákonů dne 10. května 2000 a tímto dnem nabyl účinnosti. Účelem této právní úpravy je přispět k zachování výše uvedených druhů v naší přírodě.

Dle tohoto zákona se nahrazuje škoda způsobena vybraným živočichem za předpokladu splnění podmínek stanovených tímto zákonem.

Ovce stržená smečkou vlků – Beskydy Konečná IX/1999
Starší vlci učili zjevně mladé lovit

Ovce zabíta medvědem – Lušová VIII/2000, šetření škod

Svařování masivní padací mříže

Úprava transportní klece na past na medvěda
Dilna ČSOP Bystřička VII/2000

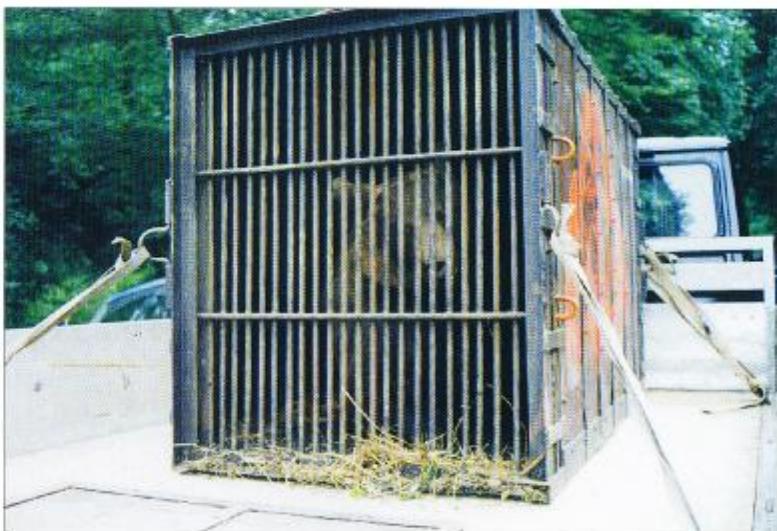
Vnitřnosti hemžicí se larvami masařek – pochoutka chystaná pro medvěda

Příprava návnady a materiálu pro pachové stopy – údolí Brodská po instalaci pasti
v terénu VII/2000

Mriž zapadla, medvěd je v kleci, Brodská 5. 8. 2000

Medvěd se chová vcelku klidně a je odvážen v transportní kleci do Chomutova

Mgr. František Jaskula, vedoucí CHKO Beskydy a Ludvík Kunc ze ZOO Ostrava s vycpaným medvědem v muzeu ve Válašském Meziříčí

Lebka vlka obecného – *Canis lupus*.
Stejně smutně skončil tento šumavský vlk, který byl zastřelen 12. 4. 1998 u Horní Plané

Úly ve Val. Meziříčí – Krhové po návštěvě medvěda v květnu 2000

Opakování návštěva tamtéž v červnu 2000

M. Zgažar a D. Baran (ČSOP Špičky) instalují jednoduchý elektrický akumulátorový ohradník (starší výrobek z NDR)

Milan Orálek a Milan Janík instalují kolem včelina speciální el.akumulátorový ohradník konstruovaný proti medvědům (vyrábí Výskumný ústav týk a pasienkov, Mládežnická 36, Banská Bystrica)

V CHKO Beskydy se nejčastěji jedná o škody způsobené vlkem, medvědem, případně rysem na:

- ovcích, kozách, králicích a hrabavé drábeží (další vymezená domestikovaná zvířata podle tohoto zákona jsou skot, prasata, vodní drábež, koně, oslí a jejich kříženců, kožešinová zvířata),
  - psech sloužících k hlídání vybraných domestikovaných zvířat (např. slovenský čuvač, německý ovčák, kavkazský ovčák, kuvasz, pyrenejský pastvecký pes).
- Dále se jedná o škody způsobené medvědem na včelstvech a včelařském zařízení.

Náhradu škod na hospodařském zvířectvu lze poskytnout při splnění těchto podmínek:

- pokud byla zvířata (ovce, kozy, skot, koně, prasata apod.) v době vzniku škody umístěna v uzavřeném objektu (pastvinu oplocený běžným typem pastevní ohrady nebo elektrickým ohradníkem, uzavřený např. dřevěný přístřešek sloužící k přenocování zvířat na pastvině, uzavřený zděný chlév, oplocený dvůr, apod.)
- pokud byla zvířata v době vzniku škody pod přímým dohledem fyzické osoby nebo pastveckého psa (v tomto případě nemusí splňovat podmínu umístění v uzavřeném objektu nebo el. ohradníku),
- pokud byla hrabavá drábež a vodní drábež v době vzniku škody umístěna v uzavřeném objektu (např. oplocená zahrada, oplocený dvůr, kurník, chlév),
- pokud byli králiči a kožešinová zvířata umístěna v době vzniku škody v uzavřeném objektu (králíkárna, kotec, apod.).

Aby poškozený chovatel obdržel náhradu škody, musí do 48 hodin od zjištění škody na území CHKO Beskydy ohlásit vzniklou škodu (nejlépe telefonicky) na Správě chráněné krajinné oblasti v Rožnově pod Radhoštěm. Ta provede místní šetření a vystaví protokol (potvrzení o druhu útočících šelem podle způsobu napadení a dalších známek přítomnosti, uvedení rozsahu škod), který zašle příslušnému okresnímu úřadu jako podklad pro vyhodnocení této události.

Vzniklou škodu uhradí poškozenému příslušnému okresní úřadu – na základě písemné žádosti poškozeného, doložené potvrzením veterináře přivolávaného chovatelem ke škodě, a na základě protokolu Správy CHKO Beskydy.

Dojde-li ke škodě způsobené chráněnými šelmami mimo území CHKO Beskydy, provede místní šetření za státní ochranu přírody příslušný okresní úřad.

Připomínáme, že napadení šelem je nejvíce ohrožen dobytek umístěný na horských pastvinách obklopených lesními porosty a na pastvinách u lesa kolem úpatí hor. Jako prevenci škod doporučujeme zvýšenou ochranu hospodařských zvířat, především jejich zavírání na noc do objektů nepřístupných pro šelmy, trvalou přítomnost pastevců nebo pastveckých psů při pastvě dobytka na odlehlejších pastvinách apod.

V Rožnově pod Radhoštěm dne 14. 6. 2001

Správa chráněné krajinné oblasti Beskydy

Ochrana stád pred veľkými šelmami v minulosti a dnes

Extenzívna pastva rožného dobytka a oviec v horskej sústave slovenských Karpát má už šesťstoročnú tradíciu. Če z celého toto obdobia až do súčasnosti sa vo väčšej časti týchto pohorí zároveň vyskytujú populácie medveďa, vlka a rysa, ktoré sa prejavujú predáčnym tlakom na domáce hospodárske zvieratá, umiestňovaním cez vegetačné obdobie na horské a subalpínske pastviny. V minulosti patril chov dobytka a oviec medzi významné hospodárske aktivity a pre horských osadníkov bol hlavným a často jediným zdrojom obživy. Preto bola ochrana hospodárskych zvierat pred útokmi medveďov, vlkov a rysov dležitou podmienkou úspešného hospodárenia a nezriedka aj holeho prežitia tohto etnika.

Počas mňho takmer 30 ročného posbenia v praktickej ochrane prírody na Slovensku a pri riešení výskumných úloh som mal možnosť poznávať in situ mechanizmus útoku šelmi na stáda hospodárskych zvierat, tradičné metódy ich ochrany, ktoré sa v nezmenenej forme ešte ojedinele zachovali i navrhovať a prakticky overovať repellentné účinky nových metód vyvíjaných na báze súčasných technických možností.

Vo svojom príspevku si zaoberaím najviac používanými a zároveň účinnými metódami ochrany stád zvierat, ako aj novšími technickými metódami a uspokojivými repellentnými děinkami, ktoré som mal možnosť prakticky overovať.

Tradičné metódy ochrany

Tradičné metódy ochrany stád domácich zvierat pred útokmi veľkých šelmi sú nevyhnutnou súčasťou stredovekých extenzívnych spôsobov využívania horských pasienkov na pastvu mladého rožného dobytka (jaloviny) a oviec. Keďže na ochranu stád sa používali pre túto prácu spôsobilé psy, patria tradičné sposoby ochrany do kategórie biotických metód.

Fungovanie mechanizmu tohto spôsobu ochrany je podmienené prítomnosťou aspoň jednej osoby (z personálu níetrovateľov stáda) a dvoch až troch na stráženie vyselektovaných a vycvičených psov prudného plemena slovenský čuvač. Šelmy útocio na stáda obyčajne neskoro večer, alebo cez noc, keď sú sústredené na nočný odpočinok. Kým personál odpočíva v uzavretých stabilných alebo mobilných prístreškoch (maringotkách), psy sa buď voľne zdržívali v blízkosti stáda, príčom si inšintktívne vyberajú miesto na stráženie na terénnych vývýšeninach s dobrým výhľadom a proti smeru vetra, ktorý vane od okraja lesa z ktorého očakávajú útok šelmi. Ak sú psy navzájom neznášanlivé, alebo majú sklon vziavať sa od stáda, pripútajú sa na dlhšie refazé uchytené na vodiacom lane, ktoré zároveň vymedzuje líniu ich stráženia. Vodiace laná sa rozmiestnia tak, aby ich línie obsiahli celý priestor okolo nocujúceho stáda, resp. priestor z ktorého sa predpokladá príchod a útok šelmi. Pretože slovenský čuvač má výborný sluch, čuch (názov plemena je odvodený od slova starého slovanského čuvati bdiť, dávať pozor, strážiť) a je ostrý na medveda, vlka či rysa, približujúce sa šelmy zavetri, alebo počuje na vzdialenosť niekoľko stoviek metrov a charakteristickým brechotom ohlasuje ich príchod. To je signál pre aktivitu ďalších psov, ktoré sa na vodiacich lanach presúvajú do priestoru očakávaného príchodu šelmi, ako aj pre personál, pripraví sa na útok. Čuvač útoci na silnejšieho medveđa krátkymi výpadmi, príčom sa úskokmi obratne vyhýba úderom jeho lás, alebo uhryznutiu. Vlka dokáže premčiť.

Je v praxi overené, že traja dobre vycvičený čuvač dokážu spoľahlivo odvrátiť útok medveđa, alebo vlka, či už útociťa jednotlivo, alebo v skupine. Ak by na zastavenie útoku nastačili psy, čo sa môže stať vtedy ak sú mladé a v tejto práci neskušené, zapojí sa do odvrátenia útoku personál ošetrovateľov. Krikom, údermi sekier, hádzaním horiacich polien na šelmy a pod. sa mu podari útociace šelmy od útoku odraťiť.

V súčasnosti sa naznačené tradičné metódy ochrany stád obyčajne kombinujú so svetelnými a akustickými efektmi, ktoré prinášajú technický pokrok, ako sú silné výbojkové žiarovky, svetelnnoakustické majáky používané v doprave, osvetľovacie svetlice používané v armáde, slepé granáty (delohuchy) a pod. O spôsoboch ich inštalácie a spúštaní sa zmieľujem v ďalekej časti príspevku.

Ojedinele sa stáva, že šelmy záutocia na stádo pri jeho presene z ustavujúcich objektov na pastviny, počas sústredenia stáda pri večernom dojení, alebo po rozptýlení po pastvinách. V týchto prípadoch spravidla útocio len mladé 34 ročné medveđe, jednotlivo jedinece vlkov, alebo mladé vlky. Predtým než sa odhodlajú záutocí obyčajne trpeživo vyčkávajú, skryté na okraji lesa, alebo v krovitom zárate, kým sa k nim stádo celkom priblíži. Vtedy záutocia, príčom napadnú zvyčajne len jednu ovcu, alebo mladú jalovicu. Jedným spoľahlivým prostriedkom na odvrátenie takého útoku je dobré vycvičený čuvač na stráženie a pasenie (zavracenie) stáda. Ak aj k ataku stáda dojde, šelma stačí zvieraťa ľahšie poraníť, alebo strhnúť jednu dve ovce. Počas útoku šelmy sa hospodárske zvieratá nesprávajú pasívne. Staršie ovce sa zvyknú proti útočníkovi postaviť a zasiahnú ho rohmi. Mladý dobytok sa zhľukuje do kruhu, príčom s hlavami sklonenými k zemi odvracia útok šelmy. Sú známe prípady, keď útociaceho vlka usmrtil pastier palicou (Svidník 1951), alebo kňi tiderom kopyta, ktorom sa predtým vlk zahryzol do pysku (Pstrina 1994). Počas mňho posbenia som sa stretol len so štyrmi prípadmi napadnutia pasúcich sa stádo oviec veľkými šelmi takpovediac za bieleho dňa; v troch prípadoch to boli sôlové útoky vlka, v jednom prípade vodiacej medvedice, ktorá si počkala na stádo vychádzajúce z uzavretého prístrešku na pastviny. Pritom som na mieste štril viac než 300 prípadov útokov šelmi na ovce a dobytok.

Súčasné metódy ochrany

Popri tradičných metódach ochrany, ktoré sa žiaľ používajú iba ojedinele, približne v sedemdesiatich rokoch sa začalo s experimentovaním, neskr aj so širším uplatňovaním technických prostriedkov na odvrátenie útokov veľkých šelmi. Používajú sa akustické, optické, elektrické a pachové efekty, ktoré šelmy neurotizujú a vyvolávajú u nich útekovú reakciu. Dležitou podmienkou účinnosti týchto stresorov je ich intenzita a čas ich spustenia. Účinné sú vtedy ak nimi vyvolané negatívne podnety presahujú znesiteľné hodnoty šelmy a ak sú spustené (uvezené do činnosti) na začiatku útocnej fáze šelmy, alebo svorky, ak ide o vlka.

V ďalšom sa budem zoberať iba repellentnými zariadeniami, resp. ich kombináciou, ktoré boli prakticky overené a dosiahol sa pomocou nich žiaduci odplášovací účinok.

Pevné oplotenie dráteným pletivom kombinované s elektrickým prúdom

Konštrukcia plotu sa od bežne používanej oplotenia vyznačuje tým, že plot má od povrchu pdy výšku 2, 4 metra a je zapostený 0, 6m pod pdny povrch. Nad dráteným

pletivom, s veľkosťou oka cca 8 cm, sú na konzolách vyklopených na vonkajšiu stranu plota 3 linky dvojitého spletienia ovinutého drtu a jedna linka elektrického vodičného drtu uchýtená na izolátorech pripojených na koncoch konzol. Osobitne je potrebné dbať, aby bola medzera medzi stĺpkami oplotenia a brány minimálna, pretože to je miesto, ktorým sa medved pokúša uvoľniť si prístup do chráneného objektu. Tiež je dôležité, aby sa v blízkosti oplotenia nenachádzali vzrástlé stromy po ktorých by sa mohol medved vyšplhať nad plot a zdolať ho zhora. Vodič je napojený na vysokonapäťový zdroj s výstupným napäťom od 4000 V do 16 000 V s energiou od 4 do 16 Joule.

Tento relatívne náročný typ ochrany hospodárskych zvierat, alebo iných objektov pred veľkými šelmani je statický (a v horskej krajine rušív) preto je vhodný najmä pre stabilné ustajňovacie objekty situované do horských a podhorských oblastí, ako aj na ochranu včielstiev, skládok komunálneho odpadu a pod.

Elektrické oplotenie

Elektrické oplotenie je modifikáciou elektrických oplotkov používaných v poľnohospodárstve. Pozostáva zo štyroch vodičov uchýtených na laminátových tyčiach, alebo drevených stĺpoch, ktoré vyčnievajú 1, 6 m nad pôdný povrch. Prvý vodič je osadený 0, 4 m nad povrhom pôdy, medzi ďalšími je taká istá vzdialenosť. Aby sa v prípade prerušenia spojenia, v dôsledku porušenia niektorého z vodičov, predišlo výpadku elektriny sú všetky vodiče navzájom paralelne prepojené. Preto preniknutiu šelmi cez oplotok sa najlepšie osvedčila oplotková páska so siedmimi drôtmi vodičmi s Cu a Sn, ktorá je dobre viditeľná a je stabilizovaná proti slnečnému žiareniu. Zdroj vysokonapäťových impulzov musí mať dostatočnú energiu na preniknutie cez izolačnú vrstvu osrstvenia šelmi. Najlepšie výsledky sme dosiahli pri použití zdroja impulzov zn. AGROS HOT SHOCK, vyrábaný firmou Závody výpočtovej techniky a. s. Banská Bystrica na Slovensku, ktorý má voliteľné výstupné napätie medzi 4000 V a 8000 V, energiu impulzov medzi 4 a 8 Joule a kmitočet 60/4 impulzov za minútu. Prístroj má variabilné pripojenie na elektrickú sieť 220 V/50 Hz, alebo na 12 V autobatériu. Výrobca je schopný na požiadanie odberateľa prispôsobiť zdroj impulzov jeho individuálnym požiadavkam, t. j. zvýšiť výstupné napätie a energiu, zvýšiť kmitočet impulzov, zabezpečiť rezistenciu proti vode a vlhkosti pri umiestnení prístroja v teréne a pod.

Elektrické oplotenie je treba situovať minimálne 20 m od ohrady košiaru v ktorom odpočíva stádo počas noći. Umiestenie stáda do košiara je nevyhnutnou podmienkou účinnosti elektrického oplotenia. Inak sa už pri priblížení sa šelmi k oploteniu stádo splaší a pri bezhlavom úteku elektrické oplotenie prerazí.

Pri overovaní účinnosti elektrického oplotenia sa stalo, že útočiacia šelma resp. svorka vlkov oplotenie prerazila a prenikla ku košiaru. V takomto prípade odporúčame oplotenie zdvojniť, t. j. vo vzdialenosťi cca 2 m situovať druhé oplotenie a zapojiť ho na ten istý zdroj impulzov. Keď potom útočiacia šelma aj prvé oplotenie prerazi, pred druhým sa zastaví a po údere elektrickej energie sa dá na útek. Medved po kontakte s oplotením obyčajne hlasno zareze, niekedy aj defekuje, vlk stresovaný úderom prúdu zavyje. Duplovany elektrickým oplotením sa dosiahuľ 100 % ochrana stáda oviec pred útokmi medveda i vlka. Útok rysa sa nevyškystol. Je puzoruhodné, že šelma, ktorá sa aspoň raz kontaktovala elektrickým prúdom, viac na stádo chránené elektrickým oplotkom nezaútočila, hoci podľa stôp a exkrementov sa nadalej pohybovala v blízkom okoli.

Svetelné a akustické odplašovacie zariadenie

Toto zariadenie bolo vyvinuté na ochranu stád oviec a dobytka počas ich nočného odpočinku pred útokmi vlkov. Zdrojom optického a akustického efektu je automaják s blikaúcim žltým svetlom a súrenou, ktorý používajú sanitné vozidlá. Maják sa pripojí na stĺpik situovaný pri košiari. Spúšta sa v okamžiku útoku šelmi pomocou potkýnajúceho silónového lanka napnutého cez oká kovových stĺpkov vo vzdialnosti 10 – 15 m od košiara. Po náruze vlnky, alebo medveda na lanko sa cez spinač, na ktorý sú ukotvené konce lanka, uvedie do činnosti maják. Zariadenie je proti útoku šelmi učinné iba vtedy, ak sa uvedie do činnosti v okamžiku prebiehajúceho útoku šelmi a to najmä vtedy, ak sa používa ako stresor len svetelný efekt majáku bez zvuku súreny. Ak je však maják v činnosti cez celú noc, šelmy sú po čase proti jeho stresovému účinku rezistentné a na stádo zatočia.

Súčasťou tohto zariadenia je elektrický zvonček umiestnený v ubytovni personálu a napojený na spinač majáka. Personál má tak možnosť v prípade potreby aktívne zasiahnúť do odvrátenia útoku šelmi. Celý systém je zapojený na 12 V autobatériu, alebo cez transformátor na elektrickú sieť 220V/50 Hz.

Odplašovacie munícia

Z dostupnej munície sa na odvrátenie útoku šelmi používajú poplašné granáty a špeciálne brokové náboje.

Poplašné granáty sa budú hádžu do blízkosti útočiacich šelmi, alebo sa ich poistka pripojí na kadáver šelma strnutejho zvierata, takým spôsobom, aby pri jeho konzume šelmu granát vybuchol. Akustický efekt výbuchu granáta útok šelmy sice zastaví no o niekoľko hodín, prípadne o deň dva tia istá šelma v prepadoch pokračuje. Najmä medvede, ktorí sa s výbuchom granátu už kontaktovali sú vči tomuto stresoru rezistentné. Tento spôsob odplašovania šelmi spontánne používa ošetroujúci personál stád dobytka a oviec. Keďže výbuch v blízkosti šelmy môže spôsobiť jej poranenia, je používanie odplašovacích granátorov v rozpore s Dohovorom o ochrane európskych vofne žijúcich organizmov a prírodných stanoviší, ako aj s legislatívou ochranou veľkých šelmi vo väčšine európskych štátov.

Odplašovacie náboje sa používajú najmä proti medvedom. Pre tieto účely vyvinula Technopol, a. s. (Výroba streľiva, Štúrova 1, 018 41 Dubnica nad Váhom) špeciálny brokový náboj cal. 12 s jednotrou pryzovou streľou, ktorá sa nastreluje na svalové časti stehna medveda.

Výsledky testovania náboja na medvedoch sú pozitívne. Zvieratá po zásahu, bez rozdielu veku, pohlavia či hmotnosti, panicky utiekli. Slabším jedincom úder strely zrazil zadnú časť tela, takže sa zpočiatku len vliekli. Išlo však len o chvíľkové ochrnutie, pretože po cca minúte boli schopné bez obmedzenia tryskom utekať. Ukázalo sa však, že účinnosť odplašovacieho náboja je len krátkodobá, pretože najmä mladé medvede už za niekoľko dní útočili na hospodárske zvieratá opäť, resp. vracali sa ku načastej koristi, pri ktorej boli predtým zasiahanuté touto streľou.

Aj napriek tomu používanie odplašovacieho náboja odporúčame, najmä v kombinácii s ďalšími z uvedených repelentných prostriedkov. Odplašovací náboj môže okrem toho významnou miernou prispieť k trvale udržateľnej plachosti veľkých šelmi pred ľuďmi a uprevádzať jeho postavenie vrcholového predátora voči týmto zvieratám, ktoré okrem ľuďa, nemajú v recentnej prírode Európy prirodzeného predátora.

Z odplašovacích prostriedkov určených na obmedzenie dôsledkov predačného tlaku veľkých šeliem na domáce hospodárske zvierata, ktoré som mal možnosť overovať in situ sa v našich podmienkach javia ako najvhodnejšie biotické metódy kombinované s technickými repellentmi, ako sú vystrelované svetlice, odplašovacie náboje (strely) svetelné efekty spúštané počas útoku šeliami. Dôvodom je ich jednoduchosť, finančná nenáročnosť a využiteľnosť aj na odľahlých pastviskách.

Ak nie sú k dispozícii použité (náležite vycvičené) strážne psy, odporučam používať elektrické oplotenie. Pri jeho správnom nainštalovaní, pravidelnej kontrole funkčnosti a údržbe, sa dá pomocou tohto zariadenia dosiahnuť 100 % ochrana stád pred útokmi vrcholových predátorov na domáce hospodárske zvieratá.

Podrobnejším technologickým postupmi na inštalovanie uvádzaných spôsobov ochrany stád domáčich zvierat disponuje autor príspevku.

Milan Janík

Vielké šelmy na Slovensku a problémy s nimi súvisiace

Štruktúra krajiny, pomerne rozsiahle neobývané lesné oblasti, ale aj silné ochranárske povedomie pomohli v minulosti Slovensku nevyhubiť medveda, vlka a rysa. Ich stavy sa vďaka prísnnej ochrane, dostatku nerušených priestorov i potravy utešene zvyšovali. Do tejto zdánlivej idilly však začali časom vstupovať rušivo viaceré faktory:

- intenzifikácia hospodárskeho využívania podhorských a horských oblastí,
- neusmernená a živelná výstavba chát, silnejúci turistický ruch a zber lesných plodín prakticky po celom území výskytu veľkých šeliem,
- honba za trofejami, takmer výlučný lov veľkých trofejových jedincov a s tým spojené väzne narušenie štruktúry populácie najmä u medveda.

A ďalšie. Začali úradnícke vojny, vedené s rôznou intenzitou už niekoľko desaťročí. Únavne, často zdánlive nikam nevedúce. Aj vďaka nim však bol stabilizovaný dnes už pomerne dokonalý systém regulačného i ochranného lovu. A výsledok? Denník Nový čas koncom minulého roka (14. 12. 2001) uvádzajú: „V Nízkych Tatrách sa z tohtoročného povoleného odstrelu 14 medveďov podarilo polovinskou splniť iba polovicu...“. Problém je totiž v tom, že sa môžu streľať len malé medvede do 100 kg. A takto ľudovok veru neboli vhodnou trofejou pre komunistické esá a nie je ňou ani pre rýchlozbohatilíkov. Problémy preto trvajú ďalej a len ľahko možno predpovedať, ako sa ich bude darí riešiť v záujme bezproblémového prežívania veľkých šeliem na Slovensku.

Ako to už väčšinou byva, mnohé z týchto problémov vyriešil čas a skúsenosť. Vyriešili ich samotní obyvatelia, pretože museli. Nie inak je tomu aj pri ochrane stád v podhorských a horských oblastiach.

Análiza situácie na Slovensku by si vyžiadala hlbokú a rozsiahlu analýzu a možno by skízla do povinných zovšeobecnení, či už použiteľných v konkrétnom čase a priestore. Možno viac pomôže opis situácie v malej oblasti v južnej časti Západných Tatier (súčasť TANAP-u). Od západu je ohrazená Žiariskou dolinou, od severu masívom Baranca a od východu Račkovou dolinou. Na juhu zasahuje predmestské časti Liptovského Mikuláša a zahrňa intravilány viacerých menších obcí. Podľa odhadov pracovníkov Správy TANAP-u tu na ploche len okolo 10 km² žije približne 10 medvedov a 5 vlkov. Odlesnené predhorie nesie stopy nielen po valašskej kolonizácii, ale aj po pôsobení v minulosti jedného z najsielnejších poľnohospodárských družstiev na Slovensku. S jeho úpadkom po roku 1990 sa začala meniť aj krajina, mnohé lokality nezadržateľne zarastajú a stávajú sa všetmi vhodnými pre zver. Či už niekoľko charakteristík:

- silážna kukurica pestovaná pomerne vysoko pod horami,
- množstvo turistov a najmä sezónnych hubárov,
- pastva hovädzieho dobytka a oviec až v samotnom podhorí (ovce sa v oblasti tradične na sezónu sústredzujú do niekoľkých salašov, čo je pre súkromných chovateľov pomerne výhodný spôsob ich chovu).

Zdalo by sa, že kolíznych prípadov spôsobených medvedmi a vlkmi musí byť za uvedených okolností v našej oblasti veľa. Ako bol teda rok 2001?

Odhliadnuc od stretnutí turistov a najmä hubárov (ktorých invázia v posledných na huby veľmi bohatých rokoch presahuje únosné medze) so šelmami, priamych škôd spôsobených medvedmi a vlkmi bolo minimum. Niekoľko konkrétnych údajov:

- pri pasení Jalovčie vysoko nad dolinou sa nevyskytli žiadne problémy, zvieratá nocovali vonku v elektrickom oplótku, pastieri mali k dispozícii len pastierske psy (križence),
- kočovný včelin nedaleko odtiaľ prežil sezónu bez akýchkoľvek problémov,
- ďalší včelin bližšie k obci Jakubovany medved navštívil, okrem stôp po pazúroch nedošlo zo žiadnym škodám,
- salaš nad dolinou s približne 600 ovcami navštívil medved iba raz, bol však odohňaný psami, ovce boli košarované v drevených oplótkoch a strážené 5 (!) psami – slovenskými čuvačmi. Dve ovce strhol v pastve počas sychravých a hmlistých jesenných dní vlk (tesne pred obedom). Čuvače sa pri pasení nepoužívajú a jeden pastier má časť rozfahaného stáda často na dlhšiu dobu z dohľadu. Išlo zrejme o vlka samotára, ktorého bolo v oblasti víďať časti,
- ďalší salaš situovaný oveľa nižšie s medvedmi problémy nemal, rovnako používali pri strážení 4 statných čuvačov. V oplótku bokom od salaša však vlk strhol plemenného barana.

Ešte jedna skúsenosť, dosť podobná situácií v Beskydách: nad obcou Jakubovany je rozsiahly slivkový sad, dnes už neobhospodarovaný, ktorý v jeseni pravidelne navštievuje medvedica s mláďatami. V tomto sade vyvážuje súkromník cez deň niekoľko kôz bez akejkoľvek ochrany, samozrejme ich na noc odvádzá – a vtedy je sad k dispozícii medvedom.

Čo z týchto pár neucelených poznámok vyplýva? Medved a vlk nie sú ihlami v kope sena, v oblasti sa nestratia a hrajú tu dôležitú úlohu (často z pohľadu človeka turistu, či človeka hospodára nie práve pozitívnu). Ich pôsobenie v krajinu podlieha zmenám, z ktorých by inohnieť bolo možné rozumnou činnosťou ovplyvniť, prípadne im aj predísť. Napríklad v našej oblasti hrozí, že sa časom posunú nižšie – zarastajúce, na potravu (takisto dostupnú) bohaté podhorie bude možno pre veľké šeimy ovcia vhodnejšie ako turistami a hubármu rušené lesné komplexy. S tým však inôžmu prísť ďalšie vážne komplikácie a narastajúci počet kolízí.

Pri ochrane stáda sa jednoznačne osvedčuje sústredovanie oviec a ich vhodné košaranie. Veľké salaše s dobrým personálom a možnosťami užívajúc aj 4 – 5 dospelých psov (v súčasnosti predovšetkým slovenských čuvačov, sú však pokusy aj s ďalšími plemennami) poskytuju vynikajúce možnosti ochrany. Často sa v súčasnosti spomína tzv. „poľská“ škola výchovy a výcviku čuvačov – od šteniatok sú chované neuviazané medzi ovcami, správajú sa ako členovia stáda a tým sú použiteľné aj pri pasení (vtedy sa ochrana stáda za určitých okolností v členitom priestore stáva často problematická, ak nie nemožná).

Pred pár rokmi sa prehnal našim krajom silný vichor, majúci znaky cyklónu. Vznikol nad vodnou nádržou Liptovská Mara a hnany západným vetrom napobil obrovské škody. Postříhal strechy, zničil veľkú časť lesov. Nečakali sme ho a určite neboli poslední. Mnohým škodám sa dalo predísť, keby... na plechové strechy stačilo napríklad použiť dlhšie klince. Prečo to odbočenie od témy? Tak nejako je to aj s medvedmi, vlkmi a rysmi. Určitú dobu potrvá, kým si na nich krajina i jej obyvatelia zvyknú. Môžu však prítom urobiť mnoho krokov, ktoré tento proces smerujúci k bezproblémovému spolunažívaniu podstatne urýchlia.

RNDr. Jozef Gregor

Schéma signalizačního a odplašovacího zařízení

Signalizační a odplašovací zařízení má svými zvukovými a světelnými efekty namontovaných repellentních prvků překvapivě přerušit napadení ovcí vlky.

Technické pomůcky:

- 1) autobaterie na 12V
- 2) automaják – oranžový (má výrazný světelný efekt i v mlze)
- 3) houkačka nebo bzučák
- 4) elektrický bytový zvonek (do uhytovacích prostor)
- 5) tahový spínač
- 6) kovové tyčky 60cm dlouhé s okem na provlečení silonu
- 7) rybářské silonové lanko o průměru 0,30
- 8) rybářské karabinky (2 – 3ks) na rozpojení silonu při vypouštění ovcí ze salaše

Instalace zařízení:

Oky kovových tyček, které se pevně zatloučou do země po 3 – 4 m od sebe ve vzdálosti 10 – 15 m okolo celé salaše se provleče a napne rybářský silon (zelené barvy) tak, aby jeho dva konce byly přivázané na oboustranný tahový elektrický spínač, který spojí elektrický okruh od baterie přes maják, houkačku a elektrický zvonek v domě.

Automaják i houkačku by měly být umístěny na vyvýšeném pevném místě přímo u salaše. Spínač s jemným mechanizmem upěvněme na pevný podklad, aby stačilo i slabé napětí silonu k uvedení zařízení do činnosti. Zapojení signalizačních a odplašovacích prvků má být paralelní, aby se neztratilo předepsané napětí 12V. Rozpojení silonu a uvolnění silonové ohrazeny na vypouštění ovcí na pastvu je možné vyrobít pomocí několika rybářských karabiniek. Všechny kontakty a zejména spínač je třeba chránit před deštěm. Činnost zařízení je třeba občas zkонтrolovat.

Když se použije jako repellent jenom světelný maják, nesmí být v činnosti po celou noc, protože se jednak vyčerpá baterie ale hlavně proto, že by si na to po čase zvykli i vlci a zařízení by ztratilo smysl.

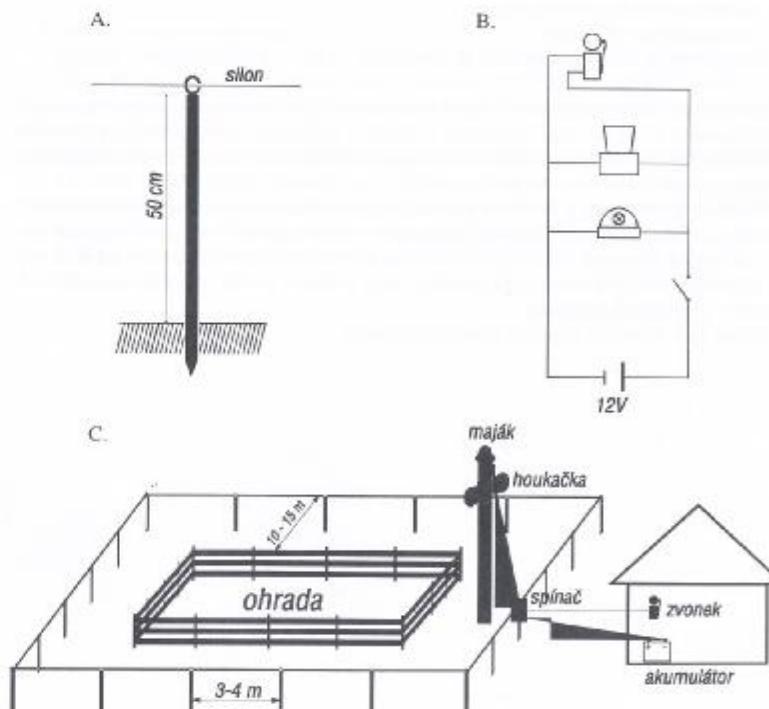
Poznámka:

Je-li k dispozici napětí 220 V, je možné ke spuštění odplašovacího zařízení využít navíc senzornová pohybová čidla, jejichž cena není vysoká.

Dr. Jozef Voskár

Schéma zapojení signalizačního a odplašovacího zařízení na ochranu před vlky.

- A. Železná tyčka s okem na provlečení rybářského silonu
- B. Schéma instalace signalizačního a odplašovacího zařízení
- C. Pohled na instalované signalizační zařízení

Zákon o náhradě škod způsobených vybranými zvláště chráněnými živočichy.

Náhrada škod způsobených chovatelům zvířat či majitelům pozemků je dána zákonem 115/2000 Sb ze dne 5. 4. 2000 upraveným zákonem 476/2001 Sb. ze dne 29. 11. 2001.

Zákon vyjmenovává živočichy u kterých stá hradí jimi způsobené škody. Jsou to bobr, výdra, kormorán, los, medvěd, rys a vlk. Protože naše publikace řeší problematiku velkých šelem, omezíme se v dalším výčtu pouze na případné škody způsobené medvědem, vlkem a rysem.

Předmětem náhrady jsou škody

- na životě a zdraví fyzické osoby
- na vymezených domestikovaných zvířatech (skot, kůň, osel a jeho kříženci, ovce, koza, prase, hrabavá a vodní drůbež, králíci a kožešinová zvířata)
- na psech těžkých plemen (čivava, ovčák) sloužících k hlídání vybraných domestikovaných zvířat
- na včelstvech a včelařských zařízeních
- na nesklizených polních plodinách
- na uzavřených objektech
- na movitých věcech v uzavřených objektech

Hrazeny ale nejsou např. škody způsobené chráněným živočichem chovaným v zajetí člověka nebo z tohoto zajetí uprchlým či zranění způsobená lovci při lovu vybraného živočicha. Dlužno podotknout, že podle tohoto zákona nelze rovněž uhradit škodu způsobenou toulavým psem nebo škodu vzniklou na zvířatech exotických.

Základní podmínkou poskytnutí náhrady je dostatečně zabezpečení zvířat (uzavřený objekt, elektrický ohraďník, hlídací, hlídací psi) v době vzniku škody a její ohlášení příslušné Správě chráněné krajinné oblasti nebo Okresnímu úřadu nejpozději do 48 hodin od jejího zjištění. Je třeba zajistit všechny stopy a zbytky zvířat pro ohledání místa odborníky až do jejich příchodu.

Zákon je k dispozici na všech obecních úřadech.

Závěrečné shrnutí:

V předchozích článcích jsme uvedli dlouholeč zkušenosti i nejnovější poznatky k problematice ochrany hospodářských zvířat před šelmami. Shrňeme-li všechna uváděná fakta, lze říci asi toto:

Každý chovatel je schopen realizovat nejnuttnejší opatření k ochraně svých zvířat. Zhotovit alespoň jednoduché elektrické odplašovací zařízení podle schématu Dr. Voskára je v silách každého chovatele. Při větším počtu chovaných zvířat se vyplatí pořídit si elektrický ohraďník nebo ovčáckého psa. U malého počtu chovaných zvířat je nejdůležitější je na noc zavírat do chléva. Dojde-li přece jen ke škodě na zvířatech či majetku, je třeba neprodleně informovat příslušnou Správu CHKO či Okresní úřad. Přitom bude třeba pro případnou náhradu škody doložit, že byla skutečně učiněna přiměřená opatření k ochraně zvířat a zajistit neporušnost stop a zbytků zvířat k ohledání odborníky. Náhrada škody je při splnění podmínek zabezpečení garantována zákonem.

Rady chovatelům poskytnou:

- Správa CHKO Beskydy, 756 61 Rožnov p. R. – zooložka RNDr. Dana Bartošová (Mgr. František Jaskula, vedoucí Správy) telefon 0651/654293 (0606/825683)
- Referát životního prostředí Okresního úřadu Vsetín – Dr. Jan Pavelka telefon 0657/697262
- Referát životního prostředí Okresního úřadu Frydek-Místek telefon 0658/604 111 (604 367)
- Český svaz ochránců přírody 757 01 Valašské Meziříčí, PS 49, telefon 0651/621602, 615030, 0602 735425 Milan Orálek, Miroslav Dvorský
- ZOO Ostrava – Ludvík Kunc, telefon 069/6241269

PODKRUŠNOHORSKÝ ZOOPARK CHOMUTOV

Podkrušnohorský zoopark Chomutov, Přemyslova 258, 430 01 Chomutov, Czech Republic
Telefon: +420 (0) 396/27487, Telefax/Fax: +420 (0) 624412, IČO 379 719
E-mail: zoopark@ib8.cz
Bankovní spojení: KB Chomutov, č.ú. 18439-441/0100

AKADEMIE VĚD ČESKÉ REPUBLIKY ÚSTAV BIOLOGIE OBRAŤLOVCŮ

Květná 8, 603 65 Brno

Tel: 05-4321 1538, 05-4342 2500 Fax: 05-4321 1346 e-mail: pbmaz@brno.cas.cz

Povážení

Předávací protokol

V Chomutově 6. 8. 2000

Dne 6. 8. 2000 ve 02.15 hod. byl do karanténní klece Zooparku Chomutov předán, Milanem Orálkem, jednatelem ČSOP Valašské Meziříčí, medvěd hnědý (*Ursus arctos*) o stáří cca 3 roky a váze přes 100 kg, nezjistitelný pohlaví ("Muška z Brodské").

Medvěd byl odchycen do padací pasti předcházející noci v údolí Brodské v Novém Hrozenkově, okr. Vsetín, expertní skupinou oprávněnou k tomuto krokru MŽP ČR (viz příloha).

Medvěd se v Beskydech zdržoval od 25. 5. 2000 a se stále se zvyšující agresivitou a intenzitou napadal hospodářská stavení, vybíral oly a zabíjal domácí zvířata, často jen z pouhého rozmaru. Vše bez jakéhokoli respektu před člověkem i před psy, se stupňující se držectví.

Všechny tyto okolnosti spolu s chováním medvěda po odchycení, svědčí o tom, že medvěd byl s největší pravděpodobností již chován v zajetí, odkud unikl.

V současné době je medvěd zjevně v dobré kondici, nezraněn a bude podroběn potřebným vyšetřením.

Expertní skupina ve složení: J. Červený - OBO AV ČR, F. Jaskula, F. Šulgánek - Správa CHKO Beskydy, L. Kunc - ZOO Ostrava, M. Orálek - ČSOP Valašské Meziříčí po konzultaci s dalšími odborníky (p. Janík - NP Malá Fatra, p. Hykél - LČR Velké Karlovice, p. Pavelka RŽP Okú Vsetín, p. Rabas a kol. Zoopark Chomutov) konstatuje, že tohoto medvěda není možno ze všech shor uvedených důvodů, pro jeho vysokou potenciální nebezpečnost, vypustit zpět do volné přírody.

Milan Orálek

MUDr. Přemysl Rabas.

Vzhledem ke skutečnosti, že pracovníci Ústavu biologie obratlovců AV ČR byli na základě udělené výjimky Ministerstvu životního prostředí č.j. 10-650/95-OOP/1624/95 ze dne 21.9.1995 požádání o řešení problematiky „nenormálně se chovajícího jedince medvěda hnědého v Beskydech“, pověřuju doplnit ředitelský tým o Ing. Jaroslava Červeného, CSc. z našeho ústavu a o další odborně způsobilý pracovníky: Mgr. Františka Jaskulu a Ing. Františka Šulgana ze Správy CHKO Beskydy, pana Ludvíka Kunca za ZOO Ostrava a pana Milana Orálka z ČSOP Valašské Meziříčí. K tomuto povolení mě opravil jsem podpisem 1 odst. 6 výše uvedené výjimky. Zároveň tímto žádám Správu CHKO Beskydy o poskytnutí potřebné pomoci.

V Brně dne 18.7.2000

Doc. RNDr. Jan Zima, DrSc.
ředitel ÚBO AV ČR

Rozdělovač:

1. Ing. J. Červený, CSc., ÚBO AV ČR
2. Mgr. F. Jaskula, Ing. F. Šulgánek, Správa CHKO Beskydy
3. L. Kunc, ZOO Ostrava
4. M. Orálek, ČSOP Valašské Meziříčí
5. OOP MŽP ČR

IČO: 68081766

bankovní spojení: KB 27-0478710227/0100

Doporučená literatura :

Obnovenie tradície využívania pastierskych strážnych psov – Ing. Slavomír Fiňo,
Tulská 29, Zvolen. Vydal Abies – vydavatelstvo Lesochranárského zoskupenia VLK 082
13 Tulčík 27 – v roce 1997

Velké šelmy v naší přírodě – Ing. Jaroslav Červený, CSc
RNDr. Petr Koubek, CSc, RNDr. Luděk Bufka
Pro MŽP ČR a AOPK ČR vydalo nakladatelství Koršach v roce 1999

OCHRANA OVCÍ PŘED VELKÝMI ŠELMAMI

Vydal Český svaz ochránců přírody Valašské Meziříčí
s podporou MŽP ČR v roce 2001

Kolektiv autorů:

RNDr. Jozef Gregor, Ing. Milan Janík, CSc; Ludvík Kunc,
Milan Orálek, Dr. Jan Pavelka, Dr. Jozef Voskár

Editor:

Milan Orálek

Technická redakce:

Miroslav Dvorský, Ivana Diváková

Autori fotografií:

Ludvík Kunc, Miroslav Dvorský
Milan Orálek, Radek Stoklasa

V textu byla použita informace CHKO Beskydy chovatelům
zpracovaná RNDr. Danou Bartošovou.

Materiál „Ochrana stád před velkými šelmami v minulosti a dnes“ Milana Janíka
byl převzat z časopisu Veronika (Pastevectví a krajina – 14. zvl. vydání, Brno 2000)

Grafické zpracování a tisk:
DTP – Břeclav, Tompres Lipník n. B.

Tiskáno na recyklovaném papíru

Vydáno ve spolupráci se Slovenským zväzom ochráncov prírody a krajiny (SZOPK)
ČSOP Valašské Meziříčí, PS 49, PSČ 757 01 e-mail: csopvm@quick.cz

Distribuce:

V České republice: CDM ČSOP, PP 447, 111 21 Praha 1
Ve Slovenske republice: RNDr. Jozef Gregor, 032 04 Liptovský Ondrej 114

Neprošlo jazykovou úpravou

Vlci útočí na hospodářská zvířata obvykle ve smečce

Rys je samotář a dává spiše přednost lovů srnčí zvěře